

NORGE I VERDEN

Invitasjon til dialog om hvordan vi kan sikre at Norge forblir en global vinner

INNHOLD

FORORD	03
1 GLOBALISERINGEN OG NORGE	05
1.a Kjennetegn og drivkrefter	05
1.b Hva betyr globaliseringen for Norge? ”Annerledeslandet” Norge	08
1.b.1 Globaliseringens effekter for den enkelte, bedriftene og samfunnet	09
2 EN OMSTILLINGSDYKTIG NASJON - OMSTILLING ER NØKKELFAKTOREN	12
2.1 En omstillingsdyktig nasjon – omstilling er nøkkelfaktoren	12
2.2 Den ”nordiske modellen” – omstilling, samarbeid og fleksibilitet blir enda viktigere	13
2.3 Oljerikdom og konkurransevne	14
2.4 En helhetlig konkurransestrategi for å bli blant verdens 10 mest konkurransedyktige økonomier	15
3 NORSK FORNYELSE - TRE INNSATSOMRÅDER FOR ØKT KONKURRANSEKRAFT	16
3.1. Konkurransedyktige rammebetingelser	16
3.1.1 Systematisk måling av konkurransevnen	16
3.1.2 Sentrale faktorer som påvirker konkurransevnen	16
3.2 Samfunnets utfordringer og statens rolle	17
3.2.1 Nye grep for bedre styring	17
3.2.2 Styring av oljeøkonomien– et eget verdiskapingsbudsjett	18
3.2.3 Velferd i oljeøkonomien	19
3.2.4 Den aktive stat i oljeøkonomien	19
3.3 Kompetent arbeidskraft	20
3.3.1 Lønn, skatt og trygdesystem	20
3.3.2 Kompetanse	21
3.3.3 Arbeidsinnvandring og tjenesteimport	22
4 OPPSUMMERING	23
4.1 Tiltak for å styrke næringslivets internasjonale rammevilkår	24
4.2 Tiltak for å sikre at vi får verdens beste tilretteleggende stat	24
4.3 Tiltak for å sikre tilgang på kompetent arbeidskraft	25

FORORD

Alle er enige om at verden nå endres raskere og mer fundamentalt enn i tidligere historiske epoker. Men det er uenighet om virkningene av denne globaliseringen, og det eksisterer heller ingen felles forståelse for hvordan vi skal handle for å møte denne nye, dynamiske integrasjonsprosessen.

Dette er et dokument som søker å beskrive og analysere hvordan globaliseringen griper inn i vår norske hverdag på nye måter. Samtidig fremmes NHOs svar på de nye utfordringene vi som samfunn kommer til å møte – enten vi vil eller ikke.

I NHO er vi opptatt av å få frem at globaliseringen først og fremst representerer spennende muligheter, selv om alle globaliseringsprosessene kjennetegnes av problemer, utfordringer så vel som muligheter. Det gjelder på alle nivåene; for enkeltindivider, ansatte, bedrifter og samfunnet. Vi ønsker å medvirke til at vi i Norge skal bli enda mer mulighetsorientert enn hva vi er i dag, for bare en slik holdning vil gjøre oss til en vinnernasjon også fremover: Det presser oss til å se mulighetene i de store utfordringene vi konsentrerer oss om å drøfte i dette dokumentet.

Med dette innspillet forsøker NHO å få til en bedre og mer helhetlig debatt. Den norske globaliseringsdebatten preges i stor grad av fragmenterte diskusjoner om negative enkelt-eksempler. Dette skaper skepsis og frykt, og ofte et ønske om å prøve å skjerme seg fra en utvikling man lett kan føle seg maktesløs overfor. "Norge i Verden" søker å fortelle hva globaliseringen egentlig er og hvordan den berører oss.

Vi inviterer her til en åpen diskusjon om hvordan vi best kan videreutvikle det norske samfunnet. Vi kommer ikke til å ta opp alle sider ved globaliseringen, men har valgt å legge hovedvekten på tre utfordringer:

- Hvordan utvikle og iverksette rammebetingelser som sikrer en konkurransevne på globalt toppnivå?
- Hvordan sikre både en effektiv stat og en ansvarlig forvaltning av oljeformuen?
- Hvordan sikre tilgang på kompetent arbeidskraft?

Men hvorfor ta denne debatten nå, spør sikkert mange? Det går jo "i hundre her på berget"? Til det svarer vi: Det er viktig å ta slike grunnleggende diskusjoner om fremtidige veivalg selv om alt ser rosenrødt ut. Det er nå vi har tid til å få til styrte endringer. Nå kan vi gripe mulighetene og gå løs på utfordringene som er nevnt ovenfor. Som nasjon kan vi strekke oss etter nye mål – og eventuelt ta nødvendige løft eller gå løs på strukturelle endringer i måten vi utøver politikk.

Dokumentet er delt inn i tre hoveddeler:

- Et bilde av verden i dag – kjennetegn ved og drivkrefter bak globaliseringen – og dens virkninger på det norske samfunnet.
- Hvilke muligheter har Norge i dag og hvilke utfordringer står vi overfor: Hvordan skal vi møte denne nye utviklingen?
- Hvilke virkemidler (verktøy) må regjeringen, bedriftene, partene i arbeidslivet og andre aktører ta i bruk for at Norge fortsatt skal være en "global vinner"?

Hensikten er å legge grunnlaget for et omforent bilde av hva globaliseringen innebærer og hvordan den skal møtes. Vi vil bygge forståelse for hvordan rammene for myndighetenes arbeid endres. Det handlingsrommet som faktisk eksisterer, må identifiseres og benyttes.

Alle fremlagte fakta og fortolkningene av dem skal bygge opp en forståelse av at vi står overfor noen viktige handlingsvalg – og at det er behov for å ta den store debatten om de forslagene NHO fremmer i avslutningskapitlet.

Politikkdokumentet er et resultat av omfattende prosesser i NHO, med behandlingen i Hovedstyret som foreløpig siste instans. Det skal danne grunnlaget for en videre prosess i hele NHOs organisasjon, og det er NHOs plattform for deltakelse i debatten om globaliseringen.

Erling Øverland
President

1 GLOBALISERINGEN OG NORGE

1.A KJENNETEGN OG DRIVKREFTER

Globaliseringen er en prosess som betyr at de økonomiske, kulturelle og politiske forbindelser på tvers av landegrensene stadig blir tettere. Mennesker har til alle tider reist, handlet og utvekslet ideer og impulser. Slik har vi kunnet gjøre materielle og kulturelle fremskritt som har gitt folk flest et bedre liv. Globalisering har vært en forutsetning for de viktigste forbedringer i vår levestandard gjennom siste århundre; alt fra medisinske fremskritt til opplevelser knyttet til turisme. Globalisering er altså ikke et nytt fenomen, men vi er nå inne i en ny dynamisk fase, drevet frem av dyptgripende, og i tid sammenfallende politiske, økonomiske og teknologiske endringer.

Virkningene av denne nye fasen slår inn over alle land – det lar seg i praksis ikke gjøre å stenge globaliseringen ute. Verden er i ferd med å bli én markeds plass. Det pågår en omfattende endring i den globale arbeidsfordelingen. Omtrent alle sider av næringslivet i vestlige land utsettes for et betydelig omstillingspress. Ingen land forblir uberørt. Bedrifter, store, men også små, arbeidsplasser, varer og tjenester flyter friere over landegrensene. Dette skaper store *utfordringer og omstillingspress*. Den ansatte berøres av dette, likeså bedriften og samfunnet. Samtidig åpner dette for store muligheter.

Utviklingsland vil dra nytte av tilgang til eksportmarkeder og derigjennom redusere fattigdom. Vestlige land som lykkes med omstillingene, opplever store ekspansjonsmuligheter. Noen land fremstår som globale vinnere, mens andre land stagnerer på grunn av omstillingsproblemer. Enkelte utviklingsland blir marginalisert, fordi de ikke kommer med på den "gode sirkelen" som globaliseringen har ført til for de fleste land.

Kort sagt, er også mulighetene med på lasset når virkninger av en mer dynamisk global integrasjon defineres som et problem: Vi kan ikke løse klimaproblemene hver for oss – verken som individ, bedrift eller nasjon.

Politisk har det skjedd viktige endringer de siste tiårene. Sovjetunionens fall i 1991 førte til at det ikke lenger finnes noe reelt alternativ til markedsøkonomi og til frihandel. Russland, de tidligere sovjetstatene samt de østeuropeiske landene er blitt mer eller mindre fungerende markedsøkonomier. En rekke andre land som India og Kina har gradvis åpnet opp sine varianter av regulerte planøkonomier. Til sammen halvannen milliard nye arbeidstakere er gjennom denne prosessen blitt en del av den globale økonomien, og de fleste er etter vestlig standard meget lavt betalte.

Stadig økende frihandel legger til rette for økt samhandel og for etableringer ute. WTO, regionale frihandelsorganisasjoner som EU og bilaterale frihandelsavtaler skaper store frihandelsområder. Kina med sine 1,3 milliarder mennesker ble i 2001 medlem av WTO. Dette har vært en styrt og ønsket utvikling. Den er basert på en felles oppfatning blant WTOs 150 medlemsstater om at økt handel er et av de viktigste virkemidler for økonomisk vekst og velferd.

Det er viktig å slå fast at bruddet i de pågående WTO-forhandlingene ikke skyldtes generell motstand mot frihandel, men kom fordi den dominerende gruppen av utviklingsland føler at regelverket ikke er rettferdig. Nå ser vi i stedet en økning i antall bilaterale frihandelsavtaler, noe også Norge medvirker til gjennom EFTA. Gjennom dette avtaleverket har Norge sikret seg tilnærmet fri markedsadgang til land med mer enn 400 millioner innbyggere, nesten like mange som EØS-avtalen omfatter.

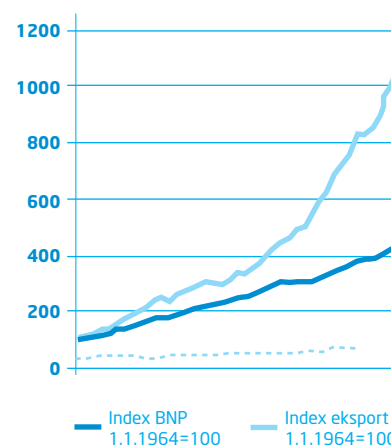
Liberalisering på stadig nye områder innebærer at kapitalen flyter tilnærmet fritt over grensene, og investeringsavtaler bidrar til å sikre investeringer mot vilkårlige politiske inngrep. Resultatet er en økende strøm av investeringer på tvers av grensene. Stadig flere bedrifter ser spennende ekspansjons- og effektiviseringsmuligheter ved å legge produksjon utenlands. For 15 år siden hadde de 30 største norske industrikonsern en tredel av sine ansatte ute – i dag er andelen doblet til rundt to tredeler.

ALDRI FØR...

"Aldri før i fredstid har forhold utenfor Norge betydd så mye for hva vi kan foreta oss her hjemme. Globaliseringen er dramatisk. Det dreier seg om en fundamental endring av den internasjonale arbeidsdelingen. Dette savner jeg at norske politikere erkjenner og tar konsekvensene av."

Konsernsjef Eivind Reiten, Norsk Hydro

VERDENS TOTALE BNP OG EKSPORT, 1964-2005 (INDEKS)

“Den digitale revolusjon” innebærer at verden er blitt “flat”. Informasjonsformidlingen skjer fritt og nærmest kostnadsfritt over landegrensene. Det er lettere enn før å sammenligne rammebetingelsene mellom land. Det betyr lavere risiko ved investeringsbeslutninger ute og gjør dermed kapitalen mer “grenseløs”. Det skaper også muligheter for å “outsource” nye typer arbeidsoppgaver på helt andre måter. Aker Kværner nyttiggjør seg denne muligheten ved å kjøpe 1.000 årsverk ingeniørtjenester fra India.

Tjenestesektoren i de vestlige land utgjør 60-70 prosent av BNP med en tilsvarende andel av sysselsettingen. Nå liberaliseres tjenestehandelen gradvis gjennom WTO og EUs tjenstedirektiv. Dette vil føre til økt konkurranse og behov for tilpasning på nye områder. Vi ser konturene av disse endringene. Stadig flere selskaper benytter seg av indiske “call centers” som med flere hundre tusen ansatte betjener hele verden. Stadig flere bedrifter velger også å “outsource” funksjoner som regnskap, innkjøp og andre administrative oppgaver til lavkostland. I Norge vet vi ennå lite om omfanget, men tusenvis av arbeidsplasser vil raskt bli berørt. På den andre siden har Norge allerede en betydelig tjenesteeksport og et godt grunnlag for å øke denne dersom mulighetene utnyttes.

Effektive og rimelige transportløsninger koblet med bruk av informasjonsteknologi gir effektiv logistikk og endrer forutsetningene for lokalisering av virksomhet. Innenfor reiselivet skjer det en voldsom vekst. Flybilletter er blitt så rimelige at “alle” har råd til å fly. Det er også mulig å sende norsk laks med fly til Kina for prosessering, for deretter å distribuere og selge den fra Norge. Containertrafikken har også effektivisert og redusert kostnadene for transport av innsats- og ferdigvarer. Dette har, ifølge NHOs halvårsrapport, medvirket til at hver femte norske bedrift i 2005 har skiftet ut en norsk underleverandør med en fra utlandet. Det at internasjonal transport og flyreiser ikke belastes fullt ut for den forurensing disse sektorene påfører samfunnet, forsterker denne utviklingen.

“Kinaeffekten” er trolig den viktigste enkeltfaktor i verdensøkonomien i dag. Landet har hatt en økonomisk vekst på ni prosent årlig siden 1978 og er nå verdens nest største eksportør og en av de største importører. Landets størrelse illustreres av at to års vekst i Kina – 10 prosent årlig – tilsvarende Indias samlede BNP. Kina er blitt verdens “fabrikk” for tekstiler og verkstedprodukter, men beveger seg nå også svært raskt oppover på kompetansesstigen. Landet er allerede verdens tredje største IT-produsent, og det utdanner tre ganger så mange ingeniører som USA.

Kinas, Indias og de nye EU-landenes inntreden i den globale økonomien fører til at halvannen milliard nye arbeidstakere stiller sin kapasitet til rådighet. De er tildels velutdannet og er samtidig svært billig arbeidskraft. I 2006 antas norske lønninger å øke med om lag 10.000 kroner for en industriarbeider. Dette tilsvarende hele årslønnen til en kinesisk arbeider.

Kinas og Indias vekst har ført til sterkt økte priser på råvarer og halvfabrikata. Olje og gass, metaller, gjødsel og korn er blitt knapphetsfaktorer. Særlig for energi har det oppstått intens konkurranse om langsiktige leveranser. Resultatet er svært høye priser, som er til fordel for leverandørene og et økende problem for kjøperne.

Kulturelt er også verden blitt grenseløs. Informasjonsteknologien gjør at enhver viktig hendelse i verden formidles umiddelbart. Nyheter og trender spres via TV, internett, film, teater og musikk. Det meste er tilgjengelig for befolkningen i de fleste land, selv om noen regimer forsøker å hindre det de ser som uønsket innflytelse utenfra. Den frie bevegelsen av informasjon, kultur, varer og tjenester – og personer – gjør at enkelte trender og moter blir globale. På den andre siden ser vi at mulighetene for å mobilisere opinionen for eller mot land, personer eller trender, også er til stede på en helt annen måte enn tidligere takket være teknologien. Konflikten om Muhammed-karikaturene vinteren 2006 viste med all tydelighet hvordan det går an å mobilisere massene i enkelte land slik at vi ser konturene av noe som kan bli sivilisasjonskonflikter.

Migrasjon og masseturisme er også med på å spre kultur. Dette oppleves i de fleste situasjoner som positivt og er med på å bygge bro mellom kulturer, men det kan også føre til problemer fordi det kan oppstå etniske spenninger og integrasjonsproblemer når ulike kulturer møtes.

PERSPEKTIVER

Det tok 38 år før radioen fikk 50 millioner brukere i verden. For PC-en tok det 16 år, og for internett tok det fire år.

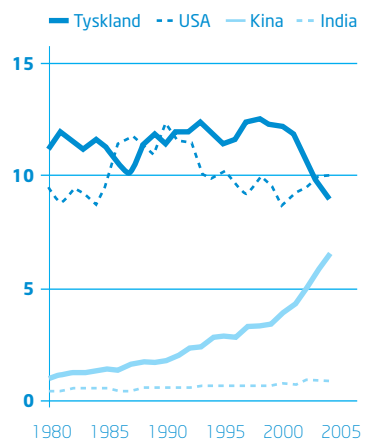
FRA NORSKTOPPEN TIL VERDENSELITEN

Telenor er et godt eksempel på hvor hurtig deler av tjenestesektoren har blitt “globalisert”. For noen få år siden opererte Telenor bare i Norge. I dag har bedriften nesten 100 millioner mobilabonnenter verden over.

TRANSPORT SOM DRIVKRAFT

Effektive og rimelige transportløsninger bidrar til en gigantisk omstilling av verdens produksjon. Det faktum at omsetningen innen internasjonal frakt øker 2,5 ganger hurtigere enn verdens BNP, illustrerer hvordan transport virker som kraftfull drivkraft i globaliseringen.

ANDEL AV VERDENS VAREEKSPORT – PROSENT

Kilde: WTO og Norges Bank

De store globale miljøutfordringene verden står overfor, blir større som følge av at globaliseringen medvirker til økonomisk vekst og til at stadig flere kan endre livsstil og øke sitt forbruk. Dette gir seg utslag i høyere energiforbruk og økte utslipp av klimagasser. FNs klimapanel hevder med stor sikkerhet at det er sammenheng mellom menneskeskapt forurensing og global oppvarming. Innlandsisen smelter og havnivået stiger.

Denne utviklingen er ikke bærekraftig og forventes på kort sikt å bli verre etter hvert som folkerike stater som Kina og India øker sitt energiforbruk. Kina, som allerede er verdens største produsent av kull, vil trolig øke sin produksjon fra 1,5 milliarder tonn kull i 2000 til 2,5 milliarder tonn i 2010. Oljeforbruket i Kina øker med om lag 20 prosent per år.

Global oppvarming er et globalt problem, men årsakene er lokale. Det er velstandsutviklingen i så godt som alle land som fører til økt industrialisering, produksjon, transport og utslipp av klimagasser. Men løsningen på problemet må være global. Internasjonale forpliktende avtaler om utslippsreduksjon, for eksempel gjennom CO₂-avgift, må gjennomføres. Etter hvert vil ventelig slike tiltak føre til at det utvikles teknologiske løsninger som kan spare og rense energibruken samt utvikle fornybare energibærere.

FNs klimapanel har lagt frem et illustrerende eksempel på hva som kan gjøres: Et gjennombrudd i CO₂-fangst og deponering kan redusere verdens CO₂-utslipp med så mye som 50 prosent innen 2050. Også den norske regjeringens vedtak om å bidra til å utvikle teknologi for CO₂-fangst (på Mongstad) er tiltak som peker i riktig retning på en offensiv måte. Vår felles utfordring er å skape forståelse for nødvendigheten av slike tiltak, og det er fortsatt krevende fordi miljøforbedringstiltak ennå oppfattes av mange som konkurransevridende utgifter. For å få til denne typen holdningsendring, må man styrke de overnasjonale organene. Å svekke mulighetene for forpliktende internasjonalt samarbeid vil forsterke miljøproblemene, ikke løse dem.

Det globale fattigdomsproblemet er en av våre største utfordringer. På den ene siden skaper dagens sterke dynamikk økt rikdom for enkeltpersoner, bedrifter og land over hele verden. På den andre siden er dette en ujevn (asymmetrisk) utvikling som kan fortone seg urettferdig for aktører som har kommet i bavevjen.

Globaliseringsmotstandere hevder – med bakgrunn i dette – at globaliseringen derfor må stoppes, særlig i økonomisk forstand. Globaliseringstilhengerne mener tvert imot at nettopp fattigdomsproblemet kan løses ved økt handel og tettere økonomisk samarbeid, forutsatt at de rike landene medvirker med investeringer og teknologi- og kompetanseoverføring.

En rekke asiatiske land illustrerer at det er mulig å få til en positiv utvikling, mens Afrika fortsatt har store problemer. NHOs syn er at globaliseringen representerer muligheter for utviklingslandene dersom forutsetningene er til stede i form av et styresett som tilrettelegger for næringsutvikling og økonomisk samkvem med omverdenen. Kina og India har det siste tiåret kunnet løfte mange hundre millioner mennesker ut av fattigdom.

Som for miljøutfordringene ligger også her løsningen for de landene som har falt utenfor i mer internasjonalt samarbeid, ikke mindre. Det er de fattige landene som blir tapere dersom de ikke lykkes å få gjennomført rettferdige kjøperegler for å handle gjennom WTO. Dette uttrykkes også klart av disse landene selv.

Internasjonale ordninger fratar naturligvis ikke rike land, som Norge, et særlig ansvar for å bistå fattige land i utviklingen. Det vil også være viktig at næringslivet i de rike landene medvirker ved å øke investeringene og teknologi- og kompetanseoverføring til disse landene. NHO mener at en større del av den offentlige bistanden bør innrettes slik at den kan stimulere til at privat sektor kan utvikles i utviklingsland. NHO ønsker å medvirke slik at norsk næringsliv i langt større grad enn i dag kan delta i partnerskap for å nå FNs tusenårsmål om å halvere den globale fattigdommen innen 2015. I denne sammenhengen er det ønskelig at norske, så vel som bedrifter i andre land, tar et klarere samfunnsansvar. NHO samarbeider for eksempel med den norske regjeringen om å øke innsatsen på dette feltet i utvalgte land som sliter med store fattigdomsproblemer.

CLIMATE CHANGE FIGHT CAN'T WAIT

“The world cannot afford to wait before tackling climate change, the UK prime minister has warned. A report by economist Sir Nicholas Stern suggests that global warming could shrink the global economy by 20%. But taking action now would cost just 1% of global gross domestic product, the 700-page study says.”

Sitat fra “The Stern Review” okt 06

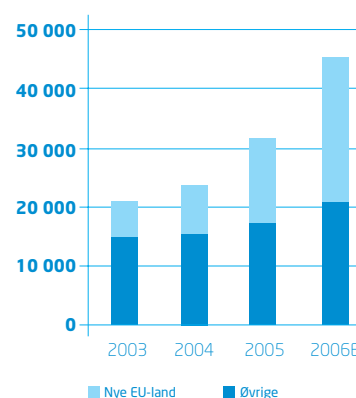
I dag lever for første gang en majoritet av verdens befolkning i demokratier, 3,5 milliarder mennesker, det vil si om lag 60 prosent av befolkningen.

Minst 130 millioner mennesker har kommet seg ut av ekstrem fattigdom siden 1990.

I 2006 viser beregninger at 800 millioner mennesker i verden vil reise utenlands – og tallet forventes å dobles innen de neste 10-15 år.

VEKSTEN I ARBEIDSINNVANDRINGEN TILTAR

Gjennomsnittlig antall gyldige arbeidstillatelser per måned, 2003-2005. Anslag 2006 basert på jan-nov.

Global folke- og arbeidskraftvandring skjer i stort omfang. Befolkningsgrupper flytter på søken etter permanent og midlertidig arbeid og et bedre liv. Det skjer en urbanisering i en rekke land som fører til at hundrevis av millioner mennesker drar fra landsbygda til byene. Samtidig skjer det en kraftig økning i bevegelsen av folk over landegrensene. Millioner av fattige mennesker ser på de vestlige land som stadig mer attraktive, og det skjer en økende lovlig og ulovlig migrasjon. Også i Norge opplever vi dette. Andelen ikke-etniske nordmenn øker kraftig og utgjør nå snart åtte prosent av befolkningen.

Gjennom EUs utvidelse i 2004 og den parallelle utvidelsen av EØS-området fikk vi en helt ny situasjon i Norge. Plutselig hadde 70 millioner innbyggere i land som bare hadde en femtedel av norsk lønnsnivå mulighet for tilnærmet fri adgang til Norge som jobbsøkende. Dette har ført til en eksplosiv økning i antallet registrerte og ikke-registrerte arbeidere. Den polske ambassaden anslår at det befinner seg mer enn 100.000 polakker i Norge nå (august 2006).

Den hurtige veksten skaper integrasjonsproblemer og økende kulturelle, religiøse og etniske spenninger. For alle vestlige land må integrasjonsproblematikken tas på alvor. Men samtidig representerer innvandrerne en viktig arbeidskraftressurs, og for Norges del er det slik at vi faktisk har gjort oss avhengige av denne arbeidskraften.

1.B HVA BETYR GLOBALISERINGEN FOR NORGE? - "ANNERLEDESLANDET" NORGE

I de seneste årene har den økonomiske utviklingen i Norge vært meget god. Vi har hatt høyere vekst enn andre vestlige land og fremstår på mange måter som en "global vinner". Norge er blant de land i verden som tjener mest på globaliseringen. Våre viktigste eksportvarer; olje, gass, metaller, fisk og transporttjenester (skipsfart) har hatt en svært god prisutvikling. Dette gjelder særlig olje og gass som på grunn av den globale etterspørselsøkningen har tredoblet prisen på tre år. Samtidig har store deler av vår ferdigvareimport falt kraftig i pris fordi den endrede globale arbeidsdelingen har overført mye av ferdigvareproduksjonen til lavprisland som Kina.

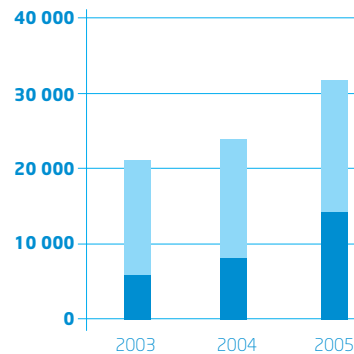
Vi har hatt "flaks" i Norge. Vi har fått kraftig drahjelp gjennom at vi er så heldige å besitte store naturressurser. I tillegg er også bytteforholdet ("terms of trade") sterkt forbedret. For det tredje er vi nå også i en "høstefase" for olje- og gassproduksjonen fra de store feltene. Denne virksomheten står for 25 prosent av BNP og hele 50 prosent av eksportinntektene. Dette bidrar til at overskuddet i handelsbalansen øker og nådde sitt hittil høyeste nivå med over 300 milliarder kroner i 2005.

At fremtredende internasjonale økonomer peker på at Norge er unikt, er derfor ikke overraskende. Vi er velsignet med enorme olje- og gassinntekter sett i forhold til vårt folketall, og vi har også i motsetning til andre land med naturressurser, vært dyktige til å forvalte dem. Oljeinntektene gir oss et enestående økonomisk handlingsrom: I 2007 vil staten etter handlingsregelen kunne bruke 70 milliarder kroner mer enn det verdiskapingen i fastlands-Norge bringer inn av skatter og avgifter. Samtidig har vi bygd opp et oljefond på 2000 milliarder kroner.

Norsk næringsliv har også hatt store fordeler av å ha vært tilnærmet fullt økonomisk integrert i EUs indre marked gjennom EØS-avtalen siden 1994. Dette har betydd stabile og forutsigbare rammebetingelser og like konkurranseforhold for størstedelen av vårt næringsliv. Vår samhandel med EU-25 utgjør fortsatt 70 prosent. Etter at EU ble utvidet i 2004 har vi også – i en kraftig konjunkturoppgang kunnet dra fordel av rik tilgang på rimelig arbeidskraft fra de nye EU-landene.

EØS-avtalen har også hatt avgjørende betydning for den omstillingsprosessen vi har gjennomført både i privat sektor og i offentlig forvaltning. Dette har skjedd gjennom en tilpasning til EU-regelverket, som har satt fart på nedbyggingen av monopoler, av konkurransevridende statsstøtte og av misbruk av markedsdominans.

ARBEIDSTILLATELSER

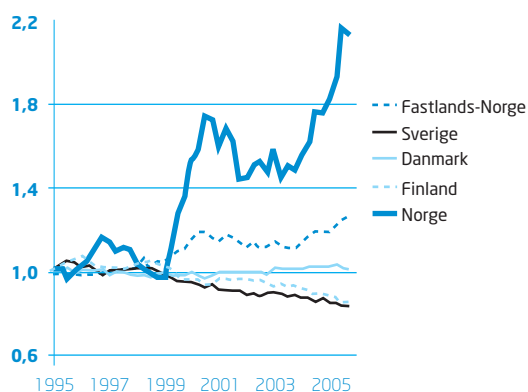

Kilde: UDI, Norges Bank

Innvandrerne i Norge kommer fra 206 forskjellige land og består til sammen av 330.000 personer eller 7,3 prosent av befolkningen. Omkring halvparten er sysselsatt og i arbeid.

SSB 20

BYTTEFORHOLDET TIL UTLANDET BEDRES

Kilde: Norges Bank. Illustrerer bytteforholdet for varer.

NORGE TJENER MEST PÅ GLOBALISERING

Den europeiske bankgruppen HSBC kåret nylig Norge til det landet i verden som for øyeblikket tjener mest på globaliseringen: Norge tjener på oljeprisveksten, veksten i råvarepriser, og fallet i ferdigvarepriser.

På toppen av dette har Norge i mindre grad enn andre europeiske land en ferdigvare-industri som utkonkurreres av Kina.

1.B.1 GLOBALISERINGENS EFFEKTER FOR DEN ENKELTE, BEDRIFTENE OG SAMFUNNET

Globaliseringen har konsekvenser på ulike nivåer: Den påvirker enkeltpersoner, den påvirker bedriftenes hverdag og den påvirker samfunnet vi lever i.

Enkeltpersoner berøres på ulike måter. De fleste opplever en rekke positive effekter som større varesortiment, billigere varer og tjenester, større kulturtilbud, ubegrensede reise- muligheter og stort studie- og jobbtilbud. Faktum er at svært mye av det vi spiser, kler på oss, forflytter oss i eller forbruker på annet vis, har utenlandsk opprinnelse. Om lag 20.000 norske ungdommer studerer utenlands – og et nesten tilsvarende antall utlendinger studerer i Norge.

Samtidig forbinder mange globalisering med økt forurensing, større økonomisk ulikhet, og ikke minst økt konkurranse på jobbmarkedet. Om lag 500.000 personer i Norge frykter for arbeidsplassen sin. Dette skjer selv om forskning viser at det er omstillingene som har medvirket til den generelle velstandsøkningen i Norge. Det viser seg også at de fleste som rammes av nedleggelse og oppsigelser, relativt raskt får seg nye jobber. Og overgangen til ny jobb fører også til at mange får en mer interessant og bedre betalt jobb og etter noen tid vel så høy jobbtilfredshet. Men – om lag hver tiende arbeidstaker som utsettes for omstil- lingen kommer ikke tilbake i arbeid – de klarer ikke eller ønsker ikke å kastes over i en ny jobb, men glir frivillig eller ufrivillig over i en eller annen form for arbeidsuførhet. At en så stor del ikke vender tilbake til arbeidslivet, viser at de nåværende tiltakene ikke er gode nok verken fra bedriftenes eller det offentlige side.

Ikke uventet er nesten halvparten av det norske folk usikre og utrygge på hva den kontinuerlige globaliseringsprosessen vil føre til. Det går frem av en MMI-undersøkelse NHO har fått utført om holdningene til globaliseringen. Men likevel er det 64 prosent av de spurte som svarer at de forstår at globalisering er nødvendig, og at omstillinger er noe de som ansatte må avfinne seg med. De gir også uttrykk for at den beste måten å møte globaliseringsutfordringene på, er å satse på utdanning og forskning slik at vi kan ligge foran konkurrentene.

Den samme undersøkelsen viser også at folk oppfatter globaliseringen som gunstig for yrkesaktive som har høy utdanning eller fagutdanning. For lavt utdannede og for dem som er utenfor arbeidsmarkedet, oppfattes virkningene som mer negative. Det ser også ut til å være en klar oppfatning at forskjellene i Norge vil øke.

Resultatene av undersøkelsen peker på en sentral utfordring for det norske samfunnet i de kommende tiår: Vi må delta aktivt og utnytte de muligheter for vekst og velferd globalise- ringen gir, samtidig som vi sikrer at velferdssamfunnet fortsatt omfatter hele befolkningen.

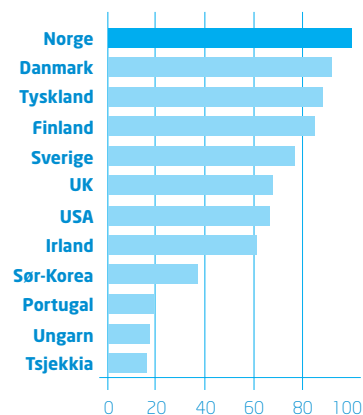
Bedriftene berøres av sterkt økende konkurranse fra land som opererer med helt andre rammebetingelser og lønnsvilkår enn i Norge. Underleverandørnettverk i Norge blir ram- met fordi norske bedrifter oppdager at de kan få samme produkter utenfra til lavere priser. Den store utfordringen er å klare å omstille seg til nisjer der produktet eller tjenesten som skal leveres, er så unik at den kan forsvare en pris som tåler vårt høye kostnadsnivå. Det krever innovasjonsevne, kreativitet og ikke minst entreprenørskap – og rammebetingelser i Norge som er konkurransedyktige. Bedriftene vil ha behov for et samspill med myndighetene for å tilrettelegge også på de internasjonale markedene, dels gjennom å fremforhandle gode avtaler og dels gjennom aktivt arbeid for å fremme norsk næringsliv ute. Nordområdet er et eksempel på et slikt område for samspill.

Tilgjengelighet på arbeidskraft vil i fremtiden være en svært viktig parameter når en bedrift skal velge hvor den skal lokalisere sin virksomhet. I alle vestlige land vil dette bli en utfordring på grunn av en aldrende befolkning. Det er behov for en helhetlig politikk som sikrer næringslivet kompetent arbeidskraft og sørger for at de som vil og kan, inkluderes i arbeidslivet. For Norge er den manglende interessen blant ungdom for spisskompetanse i realfag en flaskehals for næringsutvikling.

Norge har få store, kapitalintensive og internasjonaliserte selskaper. De store selskapene har mestret globaliseringen godt, mens bildet er mer sammensatt for de små og mellomstore bedriftene

LØNNSKOSTNADER FOR INDUSTRIARBEIDERE 2005

Norge = 100

Kilde: SSB, TBU

TRIPP-TRAPP UT I VERDEN

“Salget utenfor Norge utgjør 97 prosent av omsetningen på 500 millioner... en stor del av Stokkes produksjon er lagt til Romania og Slovenia. 90 av 260 ansatte er ute.”

Rune Stokke, Styreleder Stokke Møbler

som dominerer i antall. En stor utfordring er at stadig flere av de store norske bedriftene – og kjøpere fra utlandet – i større grad enn tidligere velger å skifte til underleveranser fra lavkostland. Lave transportkostnader og muligheten til å skreddersy selv små leveranser, fører til at det høye kostnadsnivået i Norge gjør det ekstra krevende å lykkes. Svaret kan være omstilling mot mer kapitalintensiv produksjon, nisjer og satsing på ”smarte” produksjonsløsninger med høy grad av automatisering. Møbelbedriften Ekornes er et strålende eksempel på at en bedrift kan lykkes også i Norge innenfor et område som tradisjonelt er forbundet med svært høy arbeidsintensivitet. En annen løsning som vi ser i Norge, er at bedriftene lykkes fordi de også kobler en betydelig tjenestekomponent til et ellers alminnelig produkt.

Også tjenestesektoren som sysselsetter hele 70 prosent av arbeidstakerne i Norge, er utsatt for økende konkurranse. Vi ser stadig eksempler på at utenlandske tjenesteleverandører opptrer som konkurrenter på områder hvor vi tidligere ikke kunne forestille oss at utenlandske leverandører ville ha mulighet til, eller interesse av å konkurrere. Og vi ser hvordan norske bedrifter – og enkeltindivider – kjøper tjenester i utlandet. Bedriftene kjøper viktige tjenester som regnskapstjenester, ingeniør- og arkitekttjenester. Privatpersoner handler i Sverige og sørger samtidig for å få reparert bilen der. Dette har de adgang til i henhold til EØS-regelverket. Tidligere skjermede offentlige innkjøpsordninger og monopoler er konkurranseutsatt og deregulert.

Nyskaping og entreprenørskap er viktig. Det har hittil vært mulig å skape mye ny virksomhet i industrien som er mer spesialisert og dermed mer robust. Et eksempel på en slik ny virksomhet er oljeutstyrsindustrien. Den har gradvis utviklet seg til å bli verdensledende innen visse områder som for eksempel dypvanns- og undervannsteknologi. For 10 år siden var eksporten fra denne sektoren marginal – i dag representerer den en eksportverdi på om lag 50 milliarder kroner.

Havbruksnæringen er også en sektor som nyter godt av naturgitte fortrinn. Lakse- og ørretoppdrett har gradvis lykkes med å utvikle verdensledende produksjonsmetoder og enestående kompetanse innen fôring og medisinerings. Den overveiende delen av produksjonen går til det internasjonale markedet. Norsk havbruksnæring har vært gjennom en rivende utvikling og har en produksjon på ca. en halv million tonn laks og ørret. Men potensialet for fortsatt vekst er i høyeste grad til stede, og særlig gjelder dette om markesadgangen for laks og ørret kunne bedres. Handelshindringer og omsegripende regionalisering av verdenshandelen opprettholder og skaper nye forskjeller i markesadgangen. Det er derfor helt avgjørende at markesadgangen forbedres, slik at norsk fiskerinæring sikres like konkurransevilkår i de viktige EU-markedene, i Asia og overfor Russland.

Vi har også en rekke andre eksempler på enestående innovasjons- og entreprenørånd i Norge. Disse miljøene har skapt suksessbedrifter som lykkes fordi de på det globale markedet kan vinne store markeder. Men samtidig har vi også sett tallrike eksempler på at gode ideer ikke har vært mulig å kommersialisere fordi mange av gründerne ikke får den støtte de trenger når de skal prøve å bringe ideen ut i markedet.

Samfunnet og det politiske handlingsrom berøres også fortløpende av globaliseringen. Endringene skjer mye raskere enn tidligere, men på grunn av de høye oljeinntektene blir ikke nye utfordringer så iøynefallende, og politikerne kan la være å ta virkeligheten innover seg. Dette gjør at handlingsrommet raskt kan bli redusert fordi vi er sårbare for internasjonale konjunktursvingninger og for endringer i oljepriser og kronekurs.

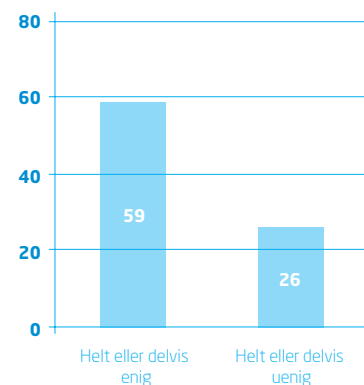
Den offentlige pengelikeligheten har gjort det mulig med en nesten kontinuerlig vekst i offentlig sektor. Vi har i dag tilnærmet full sysselsetting og høyere deltakelse i arbeidslivet enn i de fleste andre land. De seneste årene har vi også hatt lav prisstigning og lav rente.

Globaliseringen og vår svært høye avhengighet av utenrikshandelen, summen av eksport og import svarer til vel 70 prosent av BNP, fører til at nesten ikke et eneste område i Norge er uberørt av global konkurranse. Det finnes få muligheter for toll- og importbeskyttelse. Unntaket er landbruket. Her opprettholder vi et strengt importregime og til dels svært høye tollsatser, men dette har ikke forhindret at også denne sektoren har vært gjennom omfattende strukturendringer. Antallet bønder har gått ned fra vel 200.000 i 1970 til bare 70.000 i dag.

BEDRIFTSSUKSESSEN AKER YARDS

Aker Yards har flyttet sin skrogproduksjon til Romania som betyr at de kan levere dobbelt så mange skip i året. Den typen tilpasning har altså økt kapasiteten og styrket konkurranse-kraften til bedriften.

ØKT GLOBALISERING VIL GI NORSKE POLITIKERE MINDRE MAKT OG INNFLYTELSE OVER UTVIKLINGEN I NORGE...

Kilde: MMI spørreundersøkelse 2006, NHO

3.000 bruk forsvinner årlig. Samtidig produseres det mer enn noen gang tidligere i landbruket. Sektorer der vi tidligere hadde særlige konkurransefortrinn, er også utsatt for langt sterkere konkurranse. Et eksempel er kraftkrevende industri. Den ble bygd opp på rikelig tilgang på billig strøm og billig arbeidskraft. For å demme opp for gradvis høyere arbeidskraftkostnader, er det kontinuerlig gjennomført modernisering og effektivisering. Rimelig elkraft er imidlertid ikke lenger noen selvfølge. Gunstige langtidskontrakter fases ut. Dette har ført til stans i nyinvesteringer, nedleggelse og utflytting av deler av produksjonen. Denne utfordringen vil forsterkes i tiden fremover. Vi har fortsatt et 70-talls energiavhengige bedrifter som også ofte er hjørnesteinsbedrifter i distrikts-Norge.

Medlemskap i internasjonale organisasjoner som WTO og EØS sikrer på den ene siden norsk næringsliv like konkurransevilkår ute, men på den andre siden begrenser avtalene noe av norske myndigheters handlingsrom. Vi har også ved å velge utenforskap i EU påført oss selv betydelige begrensninger hva gjelder formell innflytelse i forhold til vårt viktigste marked EU.

Det avgjørende synes likevel å være at det er mulig for enkeltland å påvirke sin egen skjebne i betydelig grad. Det er forskjellen i måten å handle og møte utfordringene på innenfor det handlingsrommet som finnes som avgjør om et land lykkes eller ikke. Eksempelvis gir EØS-avtalen muligheter, men det kreves kompetanse og vilje til å utnytte disse.

Det finnes flere eksempler på at de store forskjellene som har utviklet seg mellom de europeiske land i det siste tiåret, har sammenheng med hvilken politikk de enkelte land har valgt. Irland bruker skatteincentiver og tilrettelegger aktivt for arbeidsinnvandring fra

Øst-Europa, Sverige bruker fire prosent av sitt BNP på forskning, og Finland klarer å sikre elektrisitetsforsyningen gjennom et samarbeid mellom myndigheter og næringsliv for å bygge det største atomkraftverk i Europa. Finland satser også sterkt på FoU og utdanning.

Dette er eksempler fra land som lykkes svært godt fordi de virkelig utnytter det handlingsrom som finnes. Å utnytte det eksisterende handlingsrommet er avgjørende for suksess – enten ved at nasjonale fortrinn aktivt forsterkes eller ved at det kompenseres for svakheter. Tyskland og Frankrike – på den andre siden – er i dag eksempler på land som i løpet av en meget kort tidsperiode har gått fra å ha lokomotivroller i europeisk økonomi til å bli oppfattet som lite omstillingsdyktige nasjoner. Japan og Tyskland lå tidlig på 1990-tallet helt i tet i oversikter over konkurransedyktige økonomier. De har på 15 år falt fra plasseringer rundt 1-5 til plasseringer rundt 20-25.

BESTE LAND

NORGE FOR SJETTE GANG KÅRET TIL BESTE LAND Å LEVE I

- 1 Norge
- 2 Island
- 3 Australia
- 4 Luxembourg
- 5 Canada
- 6 Sverige
- 7 Sveits
- 8 Irland
- 9 Belgia
- 10 USA
- 11 Japan
- 12 Nederland
- 13 Finland
- 14 Danmark
- 15 Storbritannia

*UNDP Human development index 2005.
Kilde: UNDP*

2 EN OMSTILLINGSDYKTIG NASJON – OMSTILLING ER NØKKELFAKTOREN

”Annerledeslandet Norge”, som det ofte harseleres over, fremstår i dag utvilsomt som en global vinner. Denne gunstige utviklingen er beskrevet i forrige kapittel, men det dokumenteres også at enkeltland fort kan rase nedover på rangstigen over verdens mest konkurransedyktige økonomier.

Det er viktig å ikke se seg blind på den norske medgangen. Det kan være mulig at sykdomstegn får utvikle seg uten at vi legger merke til det – de overskygges av de store oljeinntektene. Og det kan ikke underslås at dagens til dels rosenrøde bilde i betydelig grad skyldes det som kan være en forbigående konjunktur: Hvor lenge kan vi regne med kombinasjonen av høye oljepriser og stadig bedre bytteforhold overfor utlandet – og lave renter kombinert med solid økonomisk vekst?

For å tydeliggjøre ett av punktene; for å få frem dynamikken:

Globaliseringen har satt fart i og opprettholdt den økonomiske veksten. Hittil har de vestlige industriland i stor grad tjent på utviklingen. Men nå utfordres denne gunstige situasjonen i økende grad av asiatiske land. Konkurranseskraften til disse landene oppleves som en kraftig bølge som presser på for omstilling og nødvendig tilpasning.

Uansett svaret på spørsmålene er det grunnleggende å se utover den nåværende pengerikeligheten. Det er et faktum at vi sakker akterut på områder som land som ikke har oljeinntekter ser på som helt avgjørende for å beholde konkurranseskraften. Det gjelder områder som utdanning, forskning og infrastruktur. Skal vi få til fortsatt positiv utvikling i Norge, må vi også i fremtiden være flinkere enn andre land. Et fortrinn vi hittil har hatt, er at vi har utviklet en tilpasningsdyktig samfunnsmodell, vår variant av det som kalles ”den nordiske modellen”. Den har gitt oss et system som til nå har vært konkurransedyktig. Nøkkelordene her er samarbeid og fleksibilitet, faktaorientering og omstilling.

Dette er naturligvis ikke statiske størrelser, og det er nødvendig med et kontinuerlig arbeid for å sikre at Norge også er konkurransedyktig i fremtiden. Disse faktorene må videreutvikles nå dersom vi skal forbli en vinnernasjon.

2.1 EN OMSTILLINGSDYKTIG NASJON – OMSTILLING ER NØKKELFAKTOREN

Den gradvise overgangen på 1980-90-tallet til en ”oljeøkonomi” intensiverte behovet for å omstille norsk økonomi. Vi fikk tidlig et kostnadsnivå som ikke gjorde det mulig å opprettholde småskalaproduksjon som var arbeidsintensiv, en utvikling som også medlemskapet i EØS bidro til. Tekstil- og skoindustrien var sektorer som tidlig måtte omstille for å overleve. Vi hadde på 1960-tallet et hundretalls produsenter av skjorter og sko i Norge – i dag er det kun noen ytterst få igjen innenfor dette segmentet. Men mange av dem har klart å omstille til spesialiserte produkter som overlevelsedrakter for offshorevirksomhet, brannsikre tekstiler osv.

Vårt hjemmemarked er også så lite at spesialisering der eksport var eneste mulighet for stor-driftsfordeler, tvang frem tidligere og mer omfattende omstrukturering enn i andre land. Denne kontinuerlige omstillingsprosessen de siste 20 årene demper effekten av den nye fasen av globalisering. Store deler av den arbeidsintensive industrivirksomheten i Norge er allerede faset ut eller det er iverksatt effektiviserings- og automatiseringstiltak for å demme opp for det høye lønnsnivået.

Norsk arbeidsliv er blant de mest produktive i verden. Det har sammenheng med at høye lønnskostnader har tvunget bedriftene til stadig produktivitetsutvikling. Lønningene i Norge er også relativt høyere for jobber med lavt kompetanseinnhold enn for høyt kvalifisert arbeid. Dette gir et press i retning av at de lavkompetente jobbene enten forsvinner til

NORGE – EN ENER I OMSTILLING?

Hvert år forsvinner 100 000 arbeidsplasser i Norge, men mer enn 100 000 skapes. En halv million nordmenn skifter jobb hvert år (inkluderer interne stillingsskifter).

Vellykket omstilling:

- > Kongsberg
- > Raufoss
- > Horten
- > Askim
- > Herøya
- > Glomfjord
- > Høyanger
- > Sunndalsøra
- > Mo i Rana

VERDENS MEST KONKURRANSEDYKTIGE NASJONER 2006

Land	Rangering
USA	1
Hong Kong	2
Singapore	3
Island	4
Danmark	5
Australia	6
Canada	7
Sveits	8
Luxembourg	9
Finland	10
Irland	11
Norge	12
Østerrike	13
Sverige	14
Nederland	15

Kilde: IMD World Competitiveness Yearbook 2006

utlandet eller de erstattes av innleid arbeidskraft. De som ikke greier å oppgradere seg, faller utenfor arbeidslivet og blir gående på trygd. Uføretrygding og tidligpensjonering skjer vesentlig oftere for dem med lav utdanning.

Det er ingen tvil om at denne omfattende omstillingsprosessen har vært tøff for mange arbeidstakere, bedrifter og lokalsamfunn. Antall industribedrifter synker. Vi har i dag bare 270.000 ansatte i industrien mot 450.000 for 30 år siden. Det er en risiko for at bredden i næringslivet skal begrenses så mye at den innovative kraften reduseres. Miljøene i Norge kan bli for små og for lite attraktive til å tiltrekke seg den rette kompetansen. Økende andel utenlandsk eierskap gjør det også mer krevende å få morselskapene til å velge å investere i Norge. Unntaket er der vi har klare komparative fortrinn knyttet til våre naturressurser, særlig olje og gass – der skjer det store investeringer fra utlandet. Effektivitetskravene har økt og de ansatte har vært under sterkt press for kontinuerlig å tilegne seg ny kompetanse. For noen har dette ført til for tidlig ufrivillig eller frivillig tilbaketrekking fra arbeidslivet. Fremover kan presset øke ytterligere.

Men det er ingen tvil om at fortsatt omstilling er nøkkelfaktoren for et fortsatt konkurransedyktig næringsliv. Omstillingsevne vil være helt sentralt for Norge dersom vi skal klare å opprettholde vår konkurransevne i fremtiden. Næringer som ikke har naturgitte fortrinn, må hele tiden skape egne konkurransefortrinn for å overleve. De må produsere varer og tjenester hvor andre ennå ikke er i stand til å produsere like effektivt. Slike varer og tjenester med høy verdiskaping per sysselsatt krever gjerne høy kompetanse eller høyt teknologisk nivå og/eller det er produkter/tjenester hvor markedet er villig til å betale relativt høye priser. De ansatte må gis muligheter for utvikling og kontinuerlig kompetanseoppbygging. Både bedriftene og staten har et ansvar for å tilrettelegge slik at omstillinger kan skje på en måte som imøtekommer de ansattes behov.

2.2 DEN "NORDISKE MODELLEN" - OMSTILLING, SAMARBEID OG FLEKSIBILITET BLIR ENDA VIKTIGERE

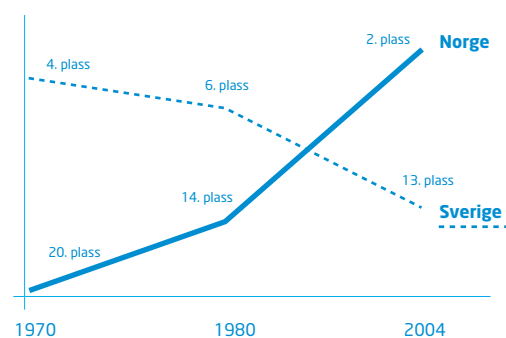
Norge og de øvrige nordiske land har det til felles at de alle kommer godt ut på rangeringer over land som så langt har klart å møte globaliseringen. Dette tilsier at det er noe i den "nordiske modellen" som skaper forutsetninger for omstilling og tilpasning. Små åpne økonomier med beskjedent hjemmemarked har vært nødt til å ekspandere gjennom internasjonalisering i en langt tidligere fase enn store økonomier som USA, Frankrike og Tyskland. Men det kan også ha med verdier å gjøre som oppmuntrer til høy grad av utdanning for alle. Kjennetegn er kreativitet og involvering, relativt små sosiale forskjeller, utpreget samarbeidsmentalitet mellom arbeidsgiver og arbeidstakere og en relativt effektiv offentlig sektor. Dette er fortrinn som må utnyttes i arbeidet med å konsolidere og utvikle den posisjon Norge har.

Stadig flere observatører har registrert dette – og de spør seg hva som kan forklare fenomenet: Den "nordiske modellen" brukes internasjonalt som begrep på vellykket økonomisk og sosial politikk. Selv om forskjellene mellom disse landene kan være store sett med våre øyne, er det likhetene snarere enn forskjellene som observatører utenfra legger merke til.

De nordiske befolkningene er blant dem som har de mest positive holdninger til globaliseringen. Generelt har de nordiske land høy standard når det gjelder utdanning og kompetanse, selv om det finnes forskjeller mellom landene. Eksempelvis ligger landene svært høyt i internasjonale sammenligninger over sentrale faktorer som investeringer i forskning og utvikling, godt utbygd utdanningssystem med høy deltakelse og bruk av ny kommunikasjons- og informasjonsteknologi.

Et annet fellestrekk for de nordiske land er at de har store offentlige sektorer og godt utbygde velferdsnett som gir betydelig økonomisk sikkerhet ved omstilling. Den store offentlige sektoren fordrer et høyt skattenivå og et høyt antall ansatte. De nordiske land ligger alle blant de 10 land i OECD med høyest skattebyrde. "Flexicurity" er et begrep flere forskningsmiljøer anvender for å beskrive samspillet mellom en slik "dyr" velferdsstat med universelle løsninger og omstillingene i næringslivet. Tesen er at velferdsstaten tilbyr trygghet for den

NORGE OG SVERIGE RAMES ULIKT

Kilde: OECD, 2005

VIDEREUTVIKLE "NORDISK MODELL"

Alle nordiske land har det til felles at de har velfungerende offentlige sektorer. De er konsensusorienterte og myndigheter, næringsliv og arbeidstakere samspiller. I tillegg har de en høy grad av universelle velferdsordninger som gir sosial- og økonomisk trygghet for den ansatte, noe som bidrar til større omstillingsvilje.

GRUNN TIL BEKYMRING

"Kan Norge forbli en konkurransedyktig nasjon med en offentlig sektor som bare fortsetter å vokse - når den allerede er blant verdens største? Og - det er grunn til bekymring fordi Norge scorer relativt dårlig på viktige indikatorer for fremtidig konkurransekraft. Det gjelder spesielt deler av utdanningssystemet, forskning og utvikling, entreprenørskap og kultur for samkvem med utlandet."

Peter Lorange, professor og rektor ved IMD

enkelte også når omstillingene er store i næringslivet – og på den måten bidrar til økt effektivisering og produktivitetsvekst.

Det siste fellestrekket som trekkes frem, er de gode samarbeidsrelasjonene i arbeidslivet. Det er kort avstand mellom ledelse og ansatte. Den lite hierarkiske strukturen i arbeidslivet trekkes ofte frem som vesentlig for å utvikle engasjerte, uavhengige og innovative medarbeidere. De gode relasjonene gjenfinnes også i samfunnsstrukturen, ved samarbeid mellom arbeidsgivere, arbeidstakere og myndigheter.

Dette er imidlertid ingen garanti for at de nordiske landene vil forbli i teten. Det finnes mange eksempler på at gode plasseringer i dag ikke betyr gode plasseringer i morgen (se rb). Nøkkelbegrepet for å holde på sine fortrinn, er omstilling. De nordiske land har kontinuerlig tilpasset seg til globaliseringen. De landene som ikke har gjort det, sakker akterut.

Skal vi i Norge beholde vår posisjon som et av verdens rikeste, mest produktive og beste land å bo i, må vi videreutvikle omstillingsevnen på alle nivåer. Bare dette vil gjøre både produsenter og ansatte mer robuste for konkurranse utenfra.

2.3 OLJERIKDOM OG KONKURRANSEEVNE

Norge er sårbart overfor ytre forhold som oljepriser og internasjonale konjunktursvingninger. Ifølge NHOs konkurransevnebarometer rangerer Norge dårlig i forhold til våre nordiske naboland på indikatorer som er viktige for vår fremtidige konkurransevne.

Oljeinntektene har ført til at vi har en egen debatt i Norge som synes å bunne i en stadig mer utbredt oppfatning om at Norge er unikt og usårbart takket være våre naturressurser og vår suksess med omstilling så langt. Men vi kan ikke ta vår sterke posisjon for gitt.

Oljeinntektene og dagens høykonjunktur kamuflerer langt på vei de betydelige utfordringene landet står overfor:

- Økende avhengighet av olje- og gassinntektene
- Knapphet på kompetent arbeidskraft
- En fjerdedel av arbeidsstyrken på ulike trygde- og uføretiltak
- En aldrende befolkning
- Norge sakker akterut på områder som utdanning, forskning og infrastruktur (veier og tilgang på elektrisitet)
- Nedbygging av den industrielle basen til et nivå som kan gjøre det vanskelig å opprettholde et tilstrekkelig variert næringsliv i fremtiden

Andre land i Vest-Europa og USA har en intens debatt om hvordan de skal klare å møte den nye konkurransesituasjonen som globaliseringen fører med seg. EU-landene som helhet sakker akterut. Konkurransen fra Asia "napper teppet vekk" under bedriftene, og tradisjonelle virkemidler har begrenset virkning. EU er opptatt av å utvikle strategier og en politikk som kan gjenspeile Europas konkurransevne, og på den måten skape grunnlag for å opprettholde det høye velferdsnivået disse landene har oppnådd. Europas problem er likevel ikke mangel på strategier og planer, men svak gjennomføringsevne. Derfor uteblir også resultatene.

Det kan også spørres om Norge mangler både strategiene og gjennomføringsevnen. Den konstruktive debatten om hvordan vi skal sikre at Norge forblir en global vinner, fortrenses ofte av debatter om hvordan vi skal løse kortsiktige velferdsutfordringer. Investeringer i fremtidig konkurransevne og verdiskaping synes ikke å bli prioritert. Omstillinger motarbeides og utsettes ofte. Vi ser klarere tendenser til "nyproteksjonisme". "Annerledeslandet" som har lyktes så godt, kan derfor være i ferd med å skusle bort sin unike posisjon.

SLØSING Å REDDE BEDRIFTER?

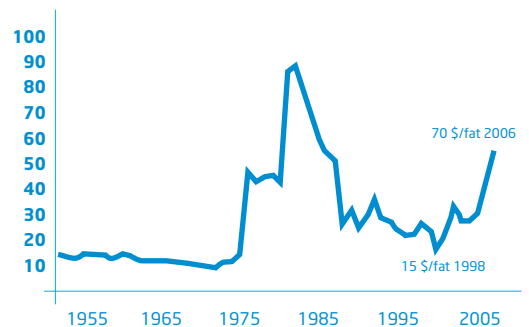
"I stedet for å prøve å redde bedrifter, burde politikerne prøve å hjelpe dem som ikke klarer seg så bra etter at en bedrift er lagt ned", sier NHH professor.

Kjell Salvanes, forsker ved NHH. Salvanes har studert hva som har skjedd med 40 000 industriarbeidere som var igjennom nedleggelse eller store omstillinger i årene 1988-1998.

Kilde: Aftenposten

STERKE SVINGNINGER I OLJEPRISEN

Oljeprisutvikling siste 55 år
(\$ per fat, målt i faste 2005-priser)

Kilde: BP Statistical Review of World Energy

DE STIGENDE FORVENTNINGERS MISNØYE

Risiko i Norge for at vi skal bli "selvtilfredse" - vi får det stadig bedre, men venter stadig mer.

2.4 EN HELHETLIG KONKURRANSESTRATEGI FOR Å BLI BLANT VERDENS 10 MEST KONKURRANSEDYKTIGE ØKONOMIER

Den nye fasen av globaliseringen setter de europeiske land på større prøver enn noen gang siden siste verdenskrig. Globaliseringen medfører en fundamental endring av den internasjonale arbeidsdelingen. Dette må vi erkjenne og ta konsekvensene av.

NHO mener at Norge har de beste forutsetninger for å forbli en global vinner. Men det er helt avgjørende at vi utnytter dagens handlingsrom på en samordnet og kraftfull måte. Bedrifter og samfunn må gå sammen om å håndtere de store omstillingene som skjer og vil komme til å skje i næringslivet fremover. Vi mener det er viktig å bli enige om å utvikle en helhetlig nasjonal strategi for å styrke den norske konkurransekraften. NHO anbefaler at det lanseres en helhetlig nasjonal konkurranseevnestrategi som også tar hensyn til – og utnytter – de helt spesielle naturgitte forutsetninger vi har. Denne strategien, som utvikles i neste kapittel, bør bygge på en felles ambisjon om at Norge skal være blant verdens 10 mest konkurransedyktige land ved utgangen av neste stortingsperiode i 2013.

Et slikt mål er en ledestjerne som kan spore enkeltindivider, bedrifter og staten til å drive frem en kraftfull fornyelse av Norges konkurransekraft.

NY HELHETLIG STRATEGI

Norge skal være blant verdens 10 mest konkurransedyktige nasjoner i 2013.

3 NORSK FORNYELSE

– TRE INNSATSOMRÅDER FOR ØKT KONKURRANSEKRAFT

I kapittel 2 la vi frem argumenter for å utvikle en felles nasjonal strategi som skal sikre at Norge forblir en av verdens mest konkurransedyktige nasjoner også i årene fremover. For å lykkes med en slik langsiktig satsing, må vi finne løsninger på tre for Norge helt sentrale områder:

- > Vi må sikre at næringslivet har internasjonalt konkurransedyktige rammevilkår.
- > Vi må foreta nødvendige strukturelle endringer og iverksette noen ”strategiske satsinger”, slik at staten på en offensiv måte kan møte de utfordringer globaliseringen påfører samfunnet.
- > Vi må sikre oss god tilgang på kompetent arbeidskraft.

3.1 KONKURRANSEDYKTIGE RAMMEBETINGELSER

Betydningen av å ha internasjonalt gode rammebetingelser i en globalisert verden er enda viktigere for et land enn for en bedrift. Bedriftene kan i prinsippet opprettholde sin lønnsomhet ved å flytte hele eller deler av produksjonen til land som kan tilby mer attraktive vilkår. De kan også erstatte norske underleverandører med utenlandske eller de kan få utført forskjellige deler av produksjonen i utlandet. Land som mister sin attraktivitet som land å investere i, vil ganske raskt oppleve nedbygging av produksjon, sysselsetting og skattegrunnlag.

Utgangspunktet for nasjonens samlede verdiskaping er naturressurser, arbeidskraft (inkludert kompetanse) og kapital. Konkurranssevnen er vår evne til å utnytte disse ressursene best mulig. Slik er det for alle land, men Norge har i tillegg en særskilt utfordring: Vi er definitivt et høykostland, et av de landene med høyeste kostnader av alle. Derfor vil vårt næringsliv måtte innrettes mot produkter og tjenester med høy verdiskaping per sysselsatt.

Ingen aktiv næringspolitikk i verden kan kompensere for en dårlig økonomisk politikk. Den økonomiske politikken er bunnplanken for en konkurransedyktig nasjon.

Bedriftene er ikke opptatt av politiske prestisjeprosjekter og stadig nye enkelttiltak som ender opp i ”virkemiddeljungelen”. Bedriftene er opptatt av overordnede, forutsigbare og konsistente grep som bidrar til at fokus kan holdes på å drive verdiskaping på best mulig vis.

3.1.1. SYSTEMATISK MÅLING AV KONKURRANSEEVNEN

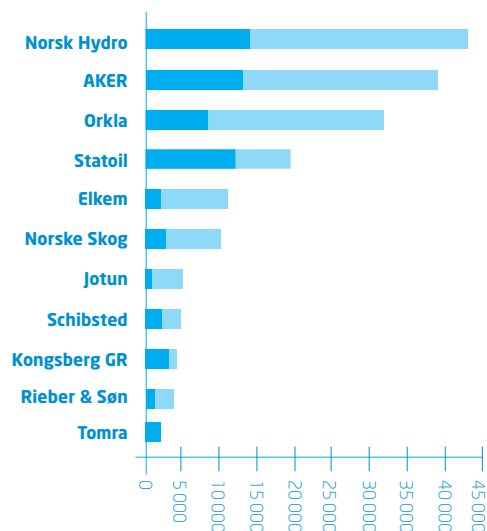
For å fremme en utvikling som sikrer internasjonalt konkurransedyktige rammevilkår, må vi ha bedre verktøy for å vurdere rammevilkårene opp mot målene.

Dette kan gjøres ved at myndighetene systematisk ”benchmarker” Norge med andre land langs et bredt spekter av indikatorer, herunder også de nye konkurrentlandene i Asia. Regjeringen må aktivt sørge for at nødvendige tiltak tas dersom vi sakker akterut, eller dersom det ser ut til at vi er i ferd med å miste komparative fortrinn. Slike sammenligninger må gjøres på alle områder som har betydning for næringslivets konkurransevilkår.

3.1.2. SENTRALE FAKTORER SOM PÅVIRKER KONKURRANSEEVNEN

I internasjonale rangeringer over lands konkurransevne er det summen av en rekke forhold som måles. I det følgende trekkes bare noen av de viktigste frem:

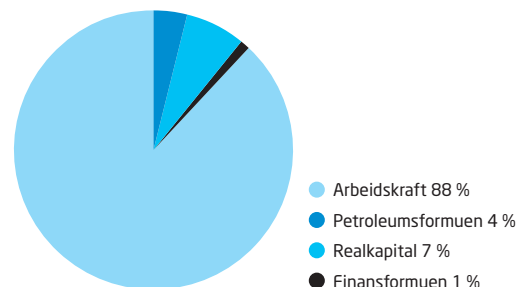
I EN GLOBAL VERDEN VOKSER BEDRIFTENE MEST UTENFOR NORGE

De 30 største norske industrikonsern har i dag to tredeler av sine ansatte utenfor Norge.

NASJONALFORMUEN

Menneskelige ressurser gjør Norge rikt:

Kilde: Finansdepartementet, neddiskonterte verdier

Den makroøkonomiske politikken må være forutsigbar og stabil. Den baseres på to hovedvirkemidler; finanspolitikk og pengepolitikk. Det er svært viktig å unngå store fluktasjoner i rentenivå og valutakurser fordi dette får effekter som treffer bedriftene rett på bunnlinjen, eller på fortjenestemarginen. Så sent som i 2002 opplevde norsk næringsliv en situasjon der kronkursen steg kraftig delvis som følge av en særnorsk høy rente. Dette førte til umiddelbare innskrenkninger i Norge og en opphetet debatt om utflytting av virksomhet fra Norge. Dette førte til et kraftig fall i antallet ansatte i de mest utsatte industri- og tjenestesektorene.

Høy produktivitet må stimuleres fordi dette er den viktigste forutsetningen for å opprettholde og utvikle produksjon og verdiskaping i Norge. Dette henger sammen med det gjennomgående høye lønnsnivået i Norge og den sammenpressede lønnsstrukturen, noe som gjør det vanskelig å opprettholde arbeidsintensiv produksjon. Vi må produsere mer effektivt enn andre for å forsvare å opprettholde denne type produksjon.

Et konkurransedyktig skatte- og avgiftssystem er en forutsetning for å konkurrere med omverdenen når kostnadsnivået i utgangspunktet er blant de høyeste i verden. Det blir nesten umulig å konkurrere dersom vi i tillegg til å ha et generelt høyt skattenivå også opererer med særskilte norske skatter og avgifter. I mange situasjoner er det heller ikke nok å opprettholde et bestemt nivå. Det bør vokse frem en forståelse for at det er umulig å øke skattetrykket dersom land Norge konkurrerer med styrker sin konkurranseposisjon gjennom å redusere bedriftsbeskatningen.

Å utvikle en effektiv offentlig sektor, er viktig fordi det vil bestemme hvor mye velferdstjenester som kan produseres uten at skatteøkninger skal rive vekk grunnlaget for en konkurransedyktig privat sektor. I Norge øker stadig forventningene om et mer omfattende velferds- og tjenestetilbud, og disse forventningene vil kunne føre til at eksempelvis investeringer i verdiskapings tiltak kan bli fortrengt.

Arbeidskraften er vår viktigste produksjonsfaktor, og organiseringen av arbeidsmarkedet og utformingen av velferdsordningene er avgjørende for hvor stort bidrag arbeidskraften gir til verdiskapingen.

Kompetanse, det vil si utdanning, FoU og organisering i arbeidslivet, er den enkeltfaktoren som kanskje er viktigst for et lands langsiktige konkurranseevne. Derfor er det så viktig å satse på alle deler av utdanningssystemet og på læring i arbeidssituasjonen.

Infrastruktur i bred forstand, det vil si veiutbygging, jernbane, havner, flytransport og bredbånd, og tilgjengelighet av kraft til konkurransedyktig pris er av helt avgjørende betydning for et lands konkurranseevne. På dette feltet har Norge til dels sakkert akterut de siste årene sammenlignet med andre land.

3.2 SAMFUNNETS UTFORDRINGER OG STATENS ROLLE

3.2.1. NYE GREP FOR BEDRE STYRING

Etter NHOs mening bør produksjonen av varer og tjenester som prinsipp utsettes for effektiv markedskonkurranse. Det vil sikre at knappe ressurser som arbeidskraft og kapital blir utnyttet på en stadig bedre måte. Men det må erkjennes at kravet om lønnsomhet i alle ledd i verdikjeden, kan føre til at ellers samfunnsøkonomisk lønnsomme prosjekter ikke realiseres.

I vår norske blandingsøkonomi har vi etter hvert fått et velutviklet samspill mellom politikk og næringsliv; mellom samfunnsrollen og bedriftsoppgaven. Skal dette samspillet fungere godt, må politikerrollen og bedriftsrollen ikke sammenblandes. Det er avgjørende at staten ikke ødelegger markedskonkurransen. Alle bedrifter må behandles likt. Det er viktig at konkurransen ikke skaper unødige konkurransevridning.

Norsk økonomi kjennetegnes i dag av et mer omfattende statlig eierskap enn i noe annet vesteuropeisk land. Dette må ikke føre til at staten endrer sin rolle fra å være en tilretteleggende og strategisk eier til å bli en aktivt styrende eier som selv tar mål av seg til å påvirke den daglige driften av selskapene.

VERKTØYKASSEN MÅ FYLLES OPP IGJEN

- > FoU-satsing
- > Kompetanseløft
- > Fleksibelt arbeidsliv
- > Infrastruktur (inkl. nok elektrisitet)
- > Høykompetent arbeidskraft fra ikke-EØS-land
- > Samspill stat og næringsliv om CO₂-fangst

Norge har gjennom den økonomiske styrken de store oljeinntektene gir, oppnådd en mye større handlefrihet enn andre land. Samtidig skaper oljeformuen økte forventninger til statlig aktivitet og inngripen. Utfordringen blir å utvikle en konkurranseevnepolitikk der staten fungerer som en kompetent tilrettelegger uten å overskride grensene for hva statens rolle bør være i en markedsøkonomi. Å utvikle statens rolle slik at den kan medvirke til at Norge forblir en global vinner, vil kreve et konstruktivt samarbeid mellom staten og næringslivet. NHO foreslår følgende strukturelle grep:

GLOBALISERINGSRÅD

For å sikre at politikerne i Norge bedre tar inn over seg betydningen av globaliseringen for Norge og norsk nærings- og arbeidsliv, og for å gjøre regjeringen i stand til å handle koordinert, offensivt og tidlig, bør det etableres et eget globaliseringsråd, ledet av statsministeren. Dette rådet bør møtes hyppig og være sammensatt av ministre som har et særlig ansvar i forhold til globaliseringsutfordringene. Danskene har et slikt råd, og finnene og svenskene har også til hensikt å etablere lignende overordnede organer. Globaliseringsrådet bør ha som prinsipp å kalle inn nøkkelpersoner fra næringsliv, organisasjoner og statlige etater i de overlegninger som finner sted.

ET "NÆRINGS- OG KONKURRANSEEVNEDEPARTEMENT"

Et nærings- og konkurranseevnedepartement bør etableres gjennom sammenslåing av deler av flere departementer. Næringspolitikken er sektorovergrepene, og alle fortrinn og ressurser bør bli utnyttet til fulle. I dag ligger det muligheter innelåst i en sektorisert måte å drive offentlig virksomhet på. For å oppnå bedre samordning på tvers av sektorer, bør strukturen i sentralforvaltningen endres. NHO anbefaler et bredere og mer tilstedeværende Næringsdepartement eller "konkurransedepartement". Dette departementet bør kunne føre en politikk som viser at for eksempel kunnskaps- og innovasjonspolitik, samferdselspolitikk og skattepolitikk er vesentlige elementer for norsk verdiskaping og næringspolitikk. Hensikten er å samle de viktigste næringspolitiske virkemidlene i ett sentralt departement for å forhindre den spredningen av virkemidler som i dag hemmer den helhetlige politikktøvelsen. Gjenværende deler av Finansdepartementet kan muligens omgjøres til et budsjettdepartement. Det bør også vurderes å styrke det internasjonale næringsfremmearbeidet ved å føre den bilaterale handelspolitikken tilbake til UD igjen.

FLERÅRIGE STATSBUJSJETTER MED SKILLE MELLOM INVESTERINGER OG KONSUM

For å kunne være i stand til å peke på hvilken retning samfunnet går i, må politikerne utstyre seg med de riktige verktøyene. Det viktigste verktøyet de har, er statsbudsjettet. For at statsbudsjettet skal kunne bli et godt verktøy for å ta de rette veivalgene, vil NHO foreslå at det gjøres endringer. Det bør hvert år lages en statusrapport med klare indikatorer på hvor Norge står i forhold til andre land med hensyn til sentrale faktorer som er bestemmende for konkurransevnen, og hvordan utviklingen ser ut til å bli. Det må også gjøres rede for i hvilken retning det foreliggende forslag til statsbudsjett peker når det gjelder konkurransevnen. Videre må det utvikles systemer som gjør at det er mulig å skille klarere mellom utgifter til forbruk og utgifter til investering.

3.2.2. STYRING AV OLJEØKONOMIEN - ET EGET VERDISKAPINGSBUJSJETT

Handlingsregelen fra 2001 som både daværende regjering og Storting sto bak, fastslo at oljepengebruken skulle begrenses til et beløp lik avkastningen på fondet – den anslås til fire prosent årlig. Bakgrunnen for handlingsregelen var sterk uro for at en for stor bruk av oljepenger i økonomien, ville føre til uheldige press- og inflasjonsvirkninger. Derfor var man også opptatt av at merforbruket av midler i forhold til tidligere skulle øremerkes tiltak for å styrke produktivitet og verdiskapingssevne i norsk økonomi og næringsliv; med en tredjedel på hvert av områdene forskning og kompetanseheving, krafttak for samferdsel, og vekstfremmende skatte- og avgiftsreduksjoner.

I praksis har handlingsregelen vært retningsgivende hva gjelder omfanget av pengebruken, men på dette andre viktige området er ikke hensikten med reformen fulgt opp. I praksis har intensjonen om å prioritere til fordel for vekstfremmende investeringer for fremtiden, forblitt nettopp en intensjon.

DET DANSKE GLOBALISERINGSRÅD, MANDAT

"Regjeringen nedsetter et ministerutvalg, ledet av statsministeren, bestående av økonomi- og ervervsminister, finans-, undervisnings- og minister for vitenskap, teknologi og utvikling. Disse skal innen et år fremlegge en visjon og strategi for hvordan Danmark skal arbeide for å bli verdens mest konkurransedyktige nasjon. Til støtte for arbeidet opprettes et globaliseringsråd med deltakelse fra fagforeninger og næringsorganisasjoner samt akademia - og forskning. Rådet skal gi råd til ministerutvalget bl.a.gjennom utredninger og analyser."

ET NYTT NÆRINGS- OG KONKURRANSEEVNEDEPARTEMENT

FLERÅRIGE STATSBUJSJETTER

ET EGET VERDISKAPINGSFOND

For NHO som er bekymret for at den sterke innfasingen av oljepenger i økonomien skal overskride tåleevnen, er det svært viktig å synliggjøre at oljepengene brukes til langsiktige investeringer for fremtiden. De må ikke kun gå til å øke det private og offentlige forbruket. For å sikre at oljepenger virkelig går til investeringer, vil NHO foreslå at det opprettes et verdiskapingsfond der den årlige avkastningen, satt til fire prosent, i sin helhet øremerkes til vekstfremmende investeringer og skattelettelser. Det ville innebære at det årlig må redegjøres for at det virkelig har skjedd en øremerking av midler til strategiske satsinger innenfor forskning og utvikling, kompetanseheving, infrastrukturutvikling og verdiskapende skatte- og avgiftsreduksjoner. For NHO er det viktig å understreke at tildelingen av midler til denne type satsinger må skje innenfor handlingsregelens ramme på fire prosent avkastning fra oljefondet.

3.2.3. VELFERD I OLJEØKONOMIEN – SAMARBEIDSKOMMISSJON FOR NY DIALOG

Den norske velferdsstaten er blant de mest utviklede i verden. Målet må være å sikre velferd og livskvalitet også for kommende generasjoner. Økende levealder og et økende antall eldre i befolkningen vil gi betydelig økning i behovet for pensjoner, helsetjenester, omsorg og pleie. Sett i forhold til denne utfordringen vil Norge kunne stå overfor en situasjon der vår arbeidsstyrke blir for knapp.

For å unngå en svekket konkurransevne gjennom dårlige offentlige tjenester, økte skatter eller høyt rentenivå, må forvaltnings- og fellesoppgavene løses slik at det gis best mulig kvalitet for innbyggerne og bedriftene, med minst mulig ressursbruk. Skjemaveldet må forenkles.

NHO er opptatt av å medvirke til en ny dialog om hvordan offentlig sektor og næringslivet i fellesskap kan utvikle gode og rasjonelle styringssystemer. Næringslivet kan bidra ved å synliggjøre de erfaringer og de resultater som er oppnådd gjennom de omstillingstiltak privat sektor har vært tvunget til å gjennomføre de seneste årene. Det er selvsagt forskjell på forretningsvirksomhet og det å drive en offentlig sektor, men etter NHOs mening må det være mulig å få til et samarbeid som kan medvirke til at det offentlige blir bedre i stand til å videreutvikle og effektivisere sin virksomhet.

NHO foreslår at det settes ned en samarbeidskommissjon bestående av representanter fra NHO, KS og andre berørte organisasjoner og foretak for å etablere et nytt samarbeid om hvordan kommunesektoren kan videreutvikles og effektiviseres.

3.2.4. DEN AKTIVE STAT I OLJEØKONOMIEN – TILRETTELEGGING FOR RENDYRKING AV NASJONALE FORTRINN

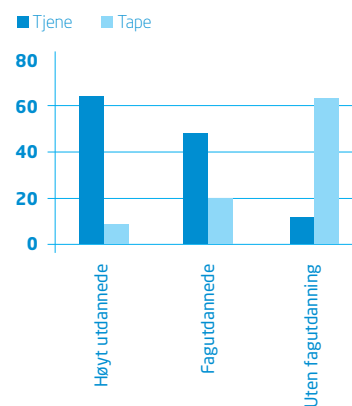
Økt globalisering fører til at statens hovedutfordring blir å tilrettelegge og utvikle gode rammevilkår for verdiskaping i Norge, vel vitende om at andre lands myndigheter gjør det samme – og der eksempelvis Finland og Irland har utnyttet det nye handlingsrommet på en aktiv måte. Dersom staten ønsker positiv næringsutvikling, må den utnytte tilretteleggerrollen offensivt og aktivt. Endringene forårsaket av globaliseringen skaper så store omstillingsbehov og behov for å utvikle nasjonale fortrinn, at det er nødvendig å vurdere en langt mer aktiv tilretteleggerrolle på et mer utvidet område enn hittil. Et slikt linjeskifte skal ikke bety at man går tilbake til den gamle næringspolitikken der staten ut fra politiske vurderinger fastslo hvor og på hvilke områder det skulle satses. Det vil dreie seg om å rendyrke sine fortrinn og sin "annerledeshet".

Norge har sine store naturressurser. En optimal utnyttelse av disse vil ha avgjørende økonomisk betydning for næringsliv og samfunn. En prosent høyere utvinningsgrad av påviste olje- og gassforekomster, betyr for eksempel økte inntekter i størrelsesorden 250 milliarder kroner, hvorav 80 prosent vil tilkomme det offentlige. I visse sammenhenger kan det være aktuelt at staten går inn og bidrar finansielt, slik at et prosjekt som kan være samfunnsøkonomisk lønnsomt, også blir kommersielt og bedriftsøkonomisk interessant.

Et eksempel på slik statlig tilrettelegging er CO₂-fangst og deponering. Det er åpenbart at det foreligger store muligheter for å bruke CO₂ som støttegass for utvinning av olje og gass på visse definerte felter på sokkelen. Det er potensial for svært lønnsomme prosjekter for samfunnet og bedriftene. I tillegg til å øke utvinningsgraden, vil også CO₂-deponering være

SAMARBEIDSKOMMISSJON FOR NY DIALOG OM MER VELFERD I OLJEØKONOMIEN

HVEM TROR FOLK VIL TJENE OG TAPE PÅ GLOBALISERINGEN?

Kilde: MMI spørreundersøkelse 2006, NHO

et effektivt bidrag i kampen mot global oppvarming. Norge kan fremstå som en foregangs- nasjon med den nye avtalen mellom Statoil og regjeringen om å bygge et gasskraftverk på Mongstad med fullskala CO₂-fangst fra 2014.

Norge kan ved videre fellessatsing mellom staten og næringslivet komme til å kunne tilby lagring av CO₂ også til andre land. Vi kan utvikle unik teknologi og skape et nytt "center of excellence" som kan stimulere til ny forskning i Norge, men som også kan tiltrekke seg utenlandske forskere. Å løse CO₂-problemet på denne måten, ville også muliggjøre bygging av flere gassfyrte kraftverk. Omdømmemessig ville dette også gitt store positive ringvirk- ninger for Norge og norsk næringsliv.

Et annet viktig eksempel på hvordan det offentlige kan spille en avgjørende rolle for fremtidig verdiskaping, er nordområdene. En aktiv, bevisst tilretteleggende stat er avgjørende for å sikre viktige norske interesser, og det er helt nødvendig med samspill mellom privat og offentlig sektor for at norske selskaper skal få adgang til russisk sokkel. Også i forhold til miljøutfordringene og Norges råderett over store omdiskuterte havområder, er det avgjø- rende at staten spiller en aktiv rolle, dels som kravstor kunde, men også som den aktør som fastsetter rammebetingelsene for utvinning av olje og gass i nord.

En aktivt støttende stat som følger opp og tilrettelegger for norsk næringsliv, er stadig viktigere, blant annet fordi bedriftene nå i økende grad utvider sin markedsadgang til nye, til dels vanske- lige land. NHO er meget positiv til at myndighetene bekrefter at det skal være en høyt priori- tert oppgave å fungere som døråpner og tilrettelegger for næringslivet ute. Dette må føre til styrking av utenriksstjenestens mandat utover det som i dag skjer i regi av Innovasjon Norge.

Satsing på næringsklynger, der vi i Norge enten har naturgitte fortrinn eller særlig kompe- tanse, bør også ytterligere stimuleres gjennom prioritering av forskningsmidler inn mot slike områder.

3.3 KOMPETENT ARBEIDSKRAFT

Arbeidsmarkedet er i ferd med å bli meget stramt. Knapphet på arbeidskraft skaper i dag produksjonsbegrensninger i flere sektorer. Også i et lengre perspektiv kan det se ut til at behovet for arbeidskraft vil bli større enn arbeidskraftstilbudet.

Befolkningsutviklingen fører til at arbeidsstyrken er under press. Økt utdanningslengde presser alderen oppover for når unge begynner i jobb. Tidligpensjon og uførepensjon pres- ser avgangsalderen fra arbeidslivet nedover. Levealderen øker. Reiser og fritidsaktiviteter prioriteres. Arbeidstakerne presses av "fritidsklemma" og gode sosiale ordninger medvirker til at arbeidstakere sluses ut av arbeidslivet.

Den demografiske utviklingen gir utfordringer på to nivåer: Eldrebølgen må møtes ved at vi har nok penger til livsopphold og pleie for de eldre, og vi må ha nok folk til å pleie dem.

Sentrale virkemidler for å møte arbeidskraftsutfordringen finner vi i:

- > Lønns-, skatte- og trygdesystemet
- > Kompetansesystemet
- > Arbeidsinnvandring og tjenesteimport

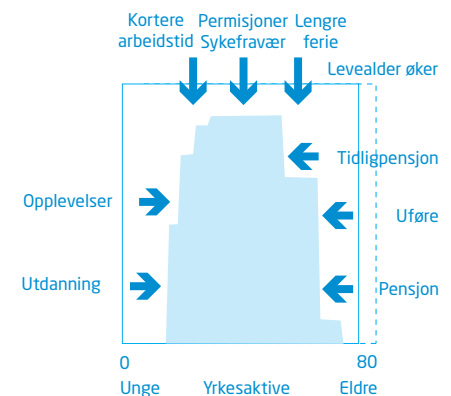
3.3.1. LØNN, SKATT OG TRYGDESYSTEM

Tiltak som hindrer frafall fra arbeidsstyrken er svært viktig. Sykefraværet er for høyt i Norge og om lag hvert femtende årsverk forsvinner i dag som følge av sykefravær. Det er et paradoks i Norge at sykefraværet er høyt og økende, samtidig som den generelle helsetilstanden i Norge er bedre enn noen gang. Dette kan tyde på at det er en sammenheng mellom sykefra- vær og våre generøse ordninger for sykestrygd. Norge er faktisk det eneste land i verden som ser seg i stand til å yte 100 prosent kompensasjon ved egenanmeldt sykefravær fra dag en. Spørsmålet som presser seg frem er om dette i det lange løp er et system som er bærekraftig.

STRATEGISKE SATSINGER:

- > CO₂-fangst
- > Aktiv næringsfremme i utlandet
- > Satsing på nordområdene

ARBEIDSKLEMMEN

All erfaring tilsier at desto tidligere et tiltak iverksettes i et fraværsløp desto lettere er det å få den enkelte tilbake i arbeid. Eksempelvis tar det normalt 2 år fra sykmelding til det blir fattet vedtak om attføringstiltak. Dette er for lang tid. Det må være et mål at den enkelte sykmeldte får prøvet ut sin funksjonsevne og komme i arbeidsrelatert aktivitet så tidlig som mulig. Dersom dette arbeidet lykkes, vil det ha stor positiv betydning for arbeidstilbudet.

Der er svært få land i verden som har så små lønnsforskjeller som oss. Dette ses i mange sammenhenger på som en fordel. Det er høy sosial likhet i befolkningen og lite uro i arbeidsmarkedet. Gode relasjoner på arbeidsplassen mellom ansatte, tillitsvalgte og ledelse gir god produktivitet. Små lønnsforskjeller gjør det enklere å enes om en moderasjonslinje i lønnsoppgjørene, noe som kan være avgjørende for en god langsiktig økonomisk utvikling, og gir også god reallønnsutvikling over tid.

Trygdeytelser skal bidra til inntektssikring for de som ikke lenger kan delta i arbeidslivet. Imidlertid vil nivået på ytelsen ha betydning for om det lønner seg å være i arbeid eller ei. Trygdeordningen må være utformet slik at den understøtter arbeidslinjen; flere i arbeid og færre på trygd. For eksempel må det finnes gode incitament som gjør det mulig å kombinere delvis utføret trygd med jobb.

Fremtidig arbeidskraftsbehov vil også være avhengig av teknologiske endringer og forhold som arbeidstid, deltid og arbeidstidsorganisering. I en situasjon med en arbeidsstyrke som minker i forhold til befolkningen, er det lite rasjonelt å redusere arbeidstiden. En generell arbeidstidsreduksjon på 20 prosent (6-timersdagen) vil føre til at vi må sysselsette anslagsvis 500.000 personer for å opprettholde det totale antall arbeidstimer. Det er naturligvis helt umulig.

3.3.2. KOMPETANSE

En høyt utdannet arbeidsstyrke koblet med høy yrkesdeltakelse er den enkeltfaktoren som bidrar mest til å øke verdiskaping og velferd.

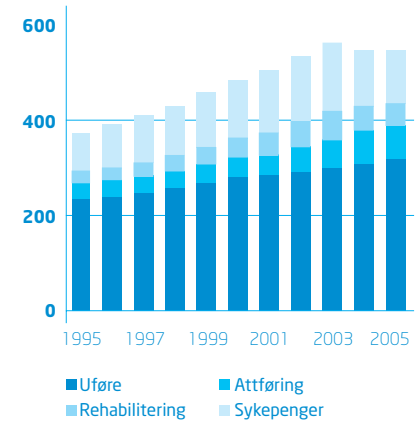
Norge har et i hovedsak godt utdanningssystem. Antall år i utdanning i Norge er lenger enn i de fleste andre land. Alle har lovfestet rett til 13 års opplæring. Halve ungdomskullet starter i høyere utdanning. Men kompetansesystemet svikter på noen viktige punkter:

- Svikt i grunnleggende ferdigheter, særlig lesing, skriving og matematikk, gjør at en uakseptabelt stor del av ungdommene faller ut av videregående skole.
- Svak kompetanse og mangel på faglærere i matematikk og teknologiske fag i alle deler av utdanningssystemet gjør at vi står overfor en rekrutteringskrise i de teknologiske yrker.
- Det er for få som fullfører høyere utdanning, særlig på master-nivå.
- Vi bruker en relativt liten andel av våre ressurser på forskning og utvikling, særlig gjelder dette næringsrettet FoU.

Satsing på kompetanse har bred oppslutning i samfunnet, og gjenspeiles i alle partiprogrammene. Men det er ikke likegyldig hvordan vi satser. Det er ikke nok å være i verdenstoppen når det gjelder offentlig bruk av penger til utdanning. Kvalitet og relevans må være førende for hvordan det skal prioriteres innenfor kompetansesystemet. Innsatsen må konsentreres om å bedre den grunnleggende opplæringen, det må satses på realfag og teknologi, og samtidig må man øke den næringsrettede FoU-innsatsen. En sterk og målrettet satsing på teknologi og forskning vil være et kraftig signal fra myndigheter og næringsliv til ungdom og utdanningssystem om at disse områdene er nøkkelen til fremtidens arbeidsliv.

Satsingen på lokalt opplærings samarbeid mellom utdanningsaktører og næringslivet må være langt mer målrettet. Det må innføres incentivordninger som gjør det lettere for virksomheter å påta seg et delansvar for opplæring på alle nivåer. Det er fortsatt for få som anvender utdanningen til å skape sin egen arbeidsplass. Entreprenørskapsutdanning på alle nivåer må forsterkes.

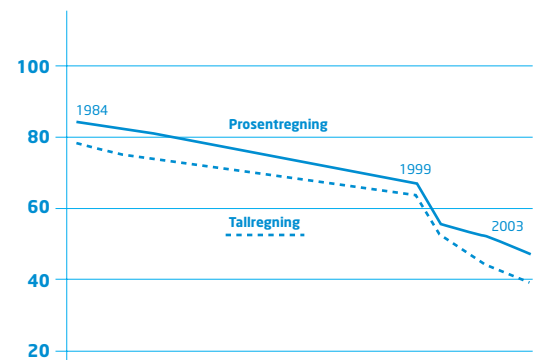
PERSONER SOM ER UTE AV ARBEIDSLIVET AV HELSEÅRSAKER

Kilde: Trygdeetat, NHO
Tall for sykepenger ved utgangen av 2005 er anslag basert på endringen juni 2004/juni 2005.

REALFAG I FORFALL MATEMATIKKUNNSKAPER BLANT NYE STUDENTER

Prosent riktige svar

Kilde: Norsk Matematikkråd, Norges Bank

Kompetanse er den viktigste enkeltfaktor for å komme inn i, lykkes og forbli i arbeidslivet. To tredeler av arbeidstakerne sier at arbeidslivet er den viktigste arena for læring. Gjennom fagopplæringen er bedriftene en del av utdanningssystemet. NHO har foreslått å utvide dette til at bedriftene – i nært samarbeid med myndighetene – også kan ta et ansvar for en 2-årig praktisk opplæring av dem som i dag faller ut av skolen.

3.3.3. ARBEIDSINNVANDRING OG TJENESTEIMPORT

Behovet for arbeidsinnvandring fremover vil avhenge av hvor godt vi greier å nyttiggjøre oss egen arbeidsstyrke.

Arbeidsinnvandring kan organiseres som tjenesteimport. Forskjellen ligger i hvor arbeidsgiveransvaret er plassert. Begge er instrumenter som avdemper knapphet på arbeidskraft innenlands. For å få grep om spørsmål knyttet til arbeidsinnvandring og tjenesteimport, kan det være fruktbart å ta fatt i problemstillingen langs to dimensjoner.

Den ene er tidsdimensjonen. Vi må skille mellom arbeidskraftsbehov som er konjunkturbestemt, og behov som er strukturbestemt. Det første ser vi i dag, særlig i byggebransjen. Det andre fremkommer blant annet gjennom fremskriving av pleie- og omsorgsbehovene, som tilsier at Norge trenger 130.000 flere årsverk i denne sektoren frem til 2050 dersom nivået på pleietjenesten skal være som i 2003.

Den andre er kompetansedimensjonen. Behov for svært høyt kompetent arbeidskraft, gjerne med utdanning på doktorgradsnivå, vil fordre helt andre tiltak enn behov for annen arbeidskraft, for eksempel faglært arbeidskraft innen bygg- og omsorgssektoren.

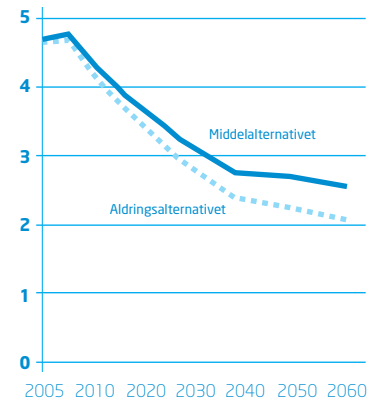
Situasjonen etter EU-utvidelsen fra 1. mai 2004, er svært uklar når det gjelder arbeidskraftsmobilitet. Tilstrømmingen av arbeidskraft fra de nye EU-landene, særlig Polen, har vært større enn antatt, blant annet drevet frem av en høykonjunktur i byggesektoren som vi knapt har opplevd maken til. Det er ingen som har full oversikt over hvor mange polakker som befinner seg i Norge i dag. SSB sier i en fotnote om dette: "Det store flertallet av dem som er registrert, kommer særlig fra Polen og deretter Litauen. Fra landene utenom Polen og Baltikum er tallene beskjedne. Det er fortsatt langt flere som kommer til Norge enn til de andre nordiske landene. Det har versert tall på over 100.000 personer fra disse landene som skal oppholde seg i Norge, men antallet ligger kanskje nærmere halvparten av dette."

Myndighetene må ha bedre data enn de har i dag. For det er nå vanskelig å vite hva som faktisk skjer. Det er like viktig å skaffe en slik oversikt som å sette i gang tiltak. Det vil være like viktig som å sette i gang tiltak for ytterligere arbeidsinnvandring på fagarbeider- og pleiernivå. Videre må det satses på å øke yrkesdeltakelsen hos innvandrerbefolkningen. Særlig er den lav blant ikke-vestlige innvandrere.

Når det gjelder spisskompetanse, må vi bygge videre på den spesialistbestemmelsen vi i dag har. Det er viktig å øke attraktiviteten for den høyt kvalifiserte arbeidskraften. Dernest må vi sørge for å ha faglige miljøer som gjør det attraktivt for de aller beste å jobbe i Norge. Vi må få til mer effektive ordninger enn dagens spesialistbestemmelse, slik at næringslivet også kan få tilgang til høyt utdannet arbeidskraft fra land utenfor EØS.

FÆRRE PERSONER I ALDEREN 20-66 ÅR PER ALDERSPENSJONIST (67 ÅR+)

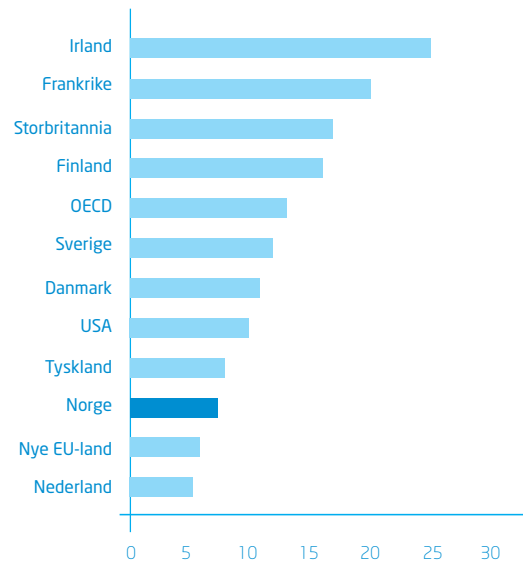
Forholdstall

Kilde: SSB, Befolkningsfremskrivninger des. 2005

ANDEL TEKNISK/NATURVITENSKAPELIG HØYSKOLEUTDANNEDE

(Per 1 000 innbyggere i alderen 20-29 år)

4 OPPSUMMERING

Norges største utfordring er å håndtere vår enorme oljeformue på en fornuftig måte. Historien er full av eksempler på plutselig rikdom som har snudd seg fra glede til forbannelse – både for personer og nasjoner. Så langt har norske politikere vist stor ansvarlighet, men det er når de virkelige store inntektene kommer at fristelsen til å bruke oljepengene på en måte som svekker verdiskaping i stedet for å styrke den, virkelig kan slå inn over oss.

Riktig brukt vil vår oljerikdom kunne legge grunnlaget for fortsatt vekst, verdiskaping og velferd i overskuelig fremtid. Galt brukt vil den kunne hindre at vi tar de nødvendige omstillinger, og rive vekk grunnlaget for fremtiden. Så enkelt, og så vanskelig, er det valget vi står overfor.

Evnen til omstilling har for alle de nordiske land vært en viktig årsak til at disse landene lykkes. De virksomheter, næringer og nasjoner som driver et vedvarende arbeid for å utvikle nye og bedre produkter, prosesser og måter å organisere seg på, vil lykkes også i fremtiden. De som bruker sine krefter på å hindre endringer, vil mislykkes.

Norges største utfordringer på kort og lang sikt er å klare å enes om at vi virkelig trenger et samordnet, kontinuerlig og kraftfullt initiativ for å konsolidere og videreutvikle nasjonens langsiktige konkurransekraft. Det er det NHO foreslår i dette dokumentet. Vi ønsker å invitere til debatt om hvordan vi skal få på plass en konsekvent og koordinert konkurranse- og politikk som skal sette oss i stand til å nå følgende mål:

NORGE SKAL VÆRE BLANT VERDENS 10 MEST KONKURRANSEDYKTIGE NASJONER I 2013

Det betyr at vi ønsker en politikk som kan sikre at vi konsoliderer vår posisjon som et av verdens mest konkurransedyktige land, noe NHO ser som en forutsetning for at vi skal kunne klare å opprettholde det høye velferdsnivået vi har i Norge. Noen kan hevde at det ikke er særlig ambisiøst å sette et mål som går ut på å konsolidere vår nåværende posisjon. Vi mener at dette er både ambisiøst og realistisk.

Det er nødvendig med en vedvarende konsentrasjon og oppmerksomhet om målet, og det må iverksettes tiltak som gjør oss i stand til å vurdere situasjonen til enhver tid. Vi bør gjennomføre visse strukturelle endringer, og vi må iverksette tiltak for å justere kursen der vi ser det går gal vei. I tillegg mener NHO at globaliseringsutfordringene er så betydelige at vi også bør utnytte det handlingsrommet oljerikdommen gir oss, slik at vi kan optimalisere de komparative fortrinn vi har.

Vi har i den beskrivende og analyserende delen av dokumentet redegjort for at vi etter NHOs mening står overfor særskilte utfordringer på tre områder: statens rolle, rammebetingelser og tilgang på arbeidskraft. De anbefalinger NHO kommer med her, er gruppert slik at de oppsummerer de tiltakene vi redegjorde for i kapittel 3.

4.1 TILTAK FOR Å STYRKE NÆRINGSLIVETS INTERNASJONALE RAMMEVILKÅR

- Det må utvikles systemer for jevnlig måling av Norges konkurransevne sett i forhold til andre land som det er viktig å sammenligne seg med (benchmarking). Slike målinger må få en fremtredende plass i nasjonalbudsjettet og bevisst brukes for å rette opp nasjonale svakheter.
- Bruken av konsekvensanalyser for å måle effekten av lovforslag/regelendringer i forhold til norsk konkurransevne, må systematiseres.
- Det iverksettes et løft for å nå målsettingen om tre prosent av BNP til forskning og utvikling. Midler fra det foreslåtte verdiskapingsfondet (se nedenfor) øremerkes til dette formål.
- Norge har sakket akterut i forhold til våre naboland hva gjelder utbygging av det mest trafikkerte veinettet. Midler fra verdiskapingsfondet rettes inn mot å forsere utbyggingen av stamveinettet.
- Midler fra verdiskapingsfondet øremerkes for å rette opp konkurransemessige ulemper ved skatte- og avgiftssystemet.

4.2 TILTAK FOR Å SIKRE AT VI FÅR VERDENS BESTE TILRETTELEGGENDE STAT

- Det bør opprettes et globaliseringsråd, bestående av berørte ministre, ledet av statsministeren. Dette er nødvendig fordi vi ikke ennå har organisert oss på en slik måte at vi kan møte de dramatiske endringene globaliseringen fører til. Globaliseringsrådet må ha som mandat å meisle ut de nødvendige strukturelle grep og de politiske tiltak som må iverksettes for å sikre at Norge kan opprettholde sin meget sterke posisjon også i fremtiden. Rådet forutsettes å tilrettelegge for dialog og samhandling med næringslivet og det øvrige sivile samfunnet.
- Det opprettes et eget nærings- og konkurransevnedepartement, med utgangspunkt i viktige deler av den portefølje finans- og næringsdepartementene har i dag. Næringspolitisk viktige deler av andre departementers portefølje, som forskning, deler av infrastrukturen, herunder elektrisitetsforsyning og samferdsel, fiskeri- og landbrukspolitikk vurderes lagt inn under det nye departementet for derved å samle flest mulig deler av næringspolitikken under samme ansvar. Dette vil tilføre næringspolitikken virkemidler og sikre nødvendig koordinering, langsiktighet og helhetlig tilnærming i politikktutforming. Det forutsettes at den del av Finansdepartementet som håndterer budsjettspørsmålene videreføres i et eget budsjettdepartement.
- Det foretas endringer i statsbudsjettet slik at det innføres flerårige budsjettssystemer for investeringer til infrastruktur. Det etableres klarere skille mellom utgifter til forbruk og investeringer.
- Det etableres en samarbeidskommisjon mellom næringsliv og offentlig sektor for å styrke omstilling og effektivisering av kommunal sektor. Erfaringene fra privat sektor skal overføres offentlig sektor på en konstruktiv måte.

“STRATEGISKE SATSINGER”

- Det foreslås opprettes et eget ”verdskapingsfond” der avkastningen på fire prosent årlig øremerkes forskning, infrastruktur og skatte- og avgiftslettelse av betydning for konkurransevnen. Beløpet forutsettes holdt innenfor handlingsregelens mandat om ikke å overskride fire prosent avkastning fra Statens pensjonsfond – Utland.
- Staten må, sammen med oljebransjen aktivt medvirke slik at de beste metoder for CO₂-rensing og deponering kan utvikles og de første prosjekter igangsettes. Mongstadavtalen

kan ses på som et pionerprosjekt som vil kunne medvirke til å øke utvinningsgraden fra utvalgte felter og derfor være samfunnsmessig lønnsomt. I tillegg vil dette være et miljømessig viktig tiltak som kan forsvare bruk av offentlige midler for å gjøre prosjektet forretningsmessig forsvarlig.

- › Staten utvikler og implementerer sammen med næringslivet en helhetlig strategi for å sikre at Norge på en bærekraftig måte lykkes med å utvikle de store naturressurser som befinner seg i nord. Et nært samarbeid med Russland og andre relevante land forutsettes.

4.3 TILTAK FOR Å SIKRE TILGANG PÅ KOMPETENT ARBEIDSKRAFT

- › Det må iverksettes tiltak og incentiver tidlig for å hindre frafall fra arbeidsmarkedet og styrke arbeidslinjen. NAV må støtte effektivt opp under dette.
- › Arbeidstakere som berøres av omstillinger, bør raskest mulig tilbys kvalifiseringstiltak og nye jobbmuligheter.
- › Det må satses på et kompetanseløft innen utdanning og FoU, der kvalitet og relevans prioriteres. Incentivordninger for å styre studievalg må vurderes.
- › Myndighetene må systematisere erfaringene med arbeids- og tjenesteinnvandring etter EU-utvidelsen, for å legge grunnlaget for en bevisst og eventuelt tilretteleggende politikk på dette feltet.
- › Det bør legges til rette for økt innvandring av arbeidstakere med særlig høy kompetanse fra land utenfor EØS-området. Skatteincentiver må vurderes.

